

Az 186⁹₇₂-iki

ORSZÁGGYÜLÉS.

TÖRTÉNETI VISSZAPILLANTÁSOK.

IRTA

JULIUS.

PEST,
TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA
1872.

I.

A lefolyt országgyűlés a szervezés országgyűlése volt s mint ilyen Magyarország államéletének majd minden irányában új fordulatot képez. A rendszeres organizatorius munkálatokkal foglalkozó legislatio — az egyes államintézményeknek átható s a részletekbe menő szervezése s főleg az ország publico-politikai s törvénykezési rendezése oly föladat volt, melyet régibb országgyűléseink régóta sürgettek bár, de mindeddig meg nem oldottak. E téren az elmúlt országgyűlés a legelső nevezetesebb kezdeményeket mutatja föl s ez által oly epochalis munkát végzett, hogy nemcsak méltán sorakozhatik minden eddigi országgyűléseink mellé, hanem a belső organizatio terén megelőzi valamennyit, meg még az 1848-iki s 1865-iki epochalis törvényhozásokat is.

Az 1848-iki országgyűlés az országot valamennyi nevezetesebb közjogi viszonyaiban ujjaalakította ugyan, s a felelős kormány rendszerének behozatalával az egész államkormányzatot új alapokra fektet; de megalkotott törvénycikkelyei jó darabig nem voltak egyebek, mint oly elvi enunciatiók, melyeknek a gyakorlati életben fogamatja s hatása nem volt. Az új magyar államkormányzatnak sémája ott feküdt ugyan az 1848. III. t. cikkben, de az élet még mindig a hegyományos magyar közigazgatási rendszert látta egész az 1870-iki törvényhatósági rendezésig, mely valósággal nem egyéb,

mint az 1848. III. t. cikknek végrehajtási záradéka.

Az 1848-iki törvényhozás minden alkotása arról tanuskodik, hogy megelégedett az elv kimondásával, és nem tartotta hivatásának gondoskodni annak átviteléről az életbe és biztosításáról szerves intézmények által.

A közösérdekű viszonyokat Ausztriával nyíltan elismerte: — de hallgatott elintézésük módjáról.

A kormány felelősség rendszerét behozta, de jövőre halasztotta a ministerialis s helyhatósági közigazgatás összeegyeztetésének problémáját.

„Álladalmi tanács“-ot rendelt az ország közügyeinek megvitatására: de elrendeztetését ugyan csak a jövő országgyűlés feladatává tévé.

Erdély egyesülését kimondá, de csak elvileg, a végső rendelkezést szintén a jövőnek tartva fenn.

A közös teherviselést is kimondotta: de az adózási kulcs megállapítását ideiglenesen a ministeriumra bízta.

Az urbért és az urbéri tartozásokat eltörlőteknek jelenté ki: de a földesuraknak a „nemzeti becsület védpajzsa alá helyezett“ karmentesítését szintén a következő országgyűlésre napolá.

Az ösiség eltörlését elvileg kimondá: de meghatározatlanul hagyá azon vezéreleveket, melyek alapján a jövőben ismeretlen magyar magánjog épülete kiépítendő lesz.

A sajtóvétségek elbírálására esküdtszökeket rendelt, de alakításuk meghatározásába maga nem bocsátkozott, hanem azt a ministeriumra bízta.

A tanszabadság elvét kifejezte: de ezen elvnek alkalmazását az egyetemen szintén a kormány gondjává tévé.

A vallás felekezetek között teljes egyenlőséget s viszonyosságot állapított meg — a papiron: hagyva a részletes kivitelt a közelebbi törvényhozásra.

A szabad királyi városokról, és a szabadalma-

zott kerületekről szintén intézkedett, de határozottan kijelenté, hogy mindezen intézkedése csak ideiglenes jellegű. Mily emelkedettség az általános elvekben, de mily készületlenség a részletekben a másodrendű intézkedésekben! A legtöbb törvénycikk csak üres ígéret, utalvány a bizonytalan jövőre, egy oly országgyűlésre, melynek főhivatását a szervezés, a 48-iki átalakulásnak az életbe átvitele fogja képezni.

Az 1865|8-iki országgyűlésnek azonban erre nem jutott elég ideje. A közjog restitutiójával, az alkotmány külformáinak biztosításával lévén elfoglalva a belszervezésre csak kevés ideje jutott. Alkotásai nagyszerűek, monumentalisak ugyan, de nem annyira arról nevezeteseek, hogy jót hoztak létre, mint inkább, hogy a fenyegető nagy roszat elhárították, és így nem positive, hanem csak negative mozdították elő az ország üdvét. Áll ez ugy az Ausztriával mint a Horvátországgal kötött közjogi pactumra nézve. Csak az egyetlen erdélyi uniotörvény mondható az 1848-iki uniotörvény kiegészítésének. A nemzetiségi törvény az állampolgároknak egy fontos jogát szabályozza, de miután nem állít föl semminemű hatóságot vagy intézményt, szervező munkálatnak szorosabb értelemben nem mondható. Csak a népoktatási s a pörrendtartási törvények kezdik meg a sajátlagos szervező munkák sorát: ezen országgyűlésen azonban több nem is jutott ki belőlök. A földadat terhe s felelőssége a 69-iki országgyűlésre hárult. Ez örökölte a 48-ból átszállott hagyományt.

A mult országgyűlés az által, hogy e szervező földadatát helyesen fölfogta s nagy részben be is töltötte, nagy elismerésre lett méltóvá. Az 1848-iki átalakulás, melyet eddig jobbára a papiron birtunk vagy csak az államélet legfelsőbb régióban élvezhettünk, a mult országgyűlés alkotásai folytán az életben, a másodrendű viszonyokban is mutatja üdvös hatásait. Ez pedig roppant vívmány, mert a

magasabb politika subtilitásaival nem törődök ezrei az államszervezet helyességét nem azon szempontból szokták megítélni, vajjon mint viszonylanak az államhatalmak ott egymáshoz? hanem csak a szerint, vajjon mindennapi viszonyaiban, adás-vevései s járás-kelései alkalmával mily biztosságot s támaszt nyújtanak neki az állam közegei s intézményei? A közigazgatásnak ujjaszervezése, a bíróságok új rendszere, az urbéri törvények mind az 1848-iki törvényeknek folyományai, a megalkotott többi törvények s intézmények is diszes alkatrészei az új közigazgatási organizmusnak, mely az új alapokon fölépülven, még csak a betetőzést várja.

A közbeszéd az elmúlt országgyűlést a „reformok“ országgyűlésének nevezi, pedig jobban jellemezzük munkásságát, ha szervező országgyűlésnek kereszteljük el. Meg kell gondalmunk ugyanis, hogy a reform és az organisatio nem azonos fogalom, bár az utóbbi rendesen az elsővel jár. Általában azonban az organisatio előzetes ugyan, de alsóbbrendű fejlődési stadium a törvényhozásban a reformnál, mert, míg az első alatt nem értünk egyebet, mint azon szerves intézmények megalkotását, melyek az állami élet rendes, mindennapi funkciónak végrehajtására és folyamatban tartására szükségesek: addig a reform már többet jelent: közeledést vagy közeledési törekvést azon eszményies állapot felé, melyben megvalósulva láthatjuk egész tökélyükben a szép, jó és igaz ideáljait az államélet környezetében.

Hogy némi tévedéseket leszámítva, melyekbe a törvényhozást egyesek tulbuzgó s legalább is időszerűtlen reformpassiói ragadták, e szervező hivatását kellőleg s a reményeket kielégítőleg be is töltötte: arról tanuskodik a törvénytár s az országgyűlési tárgyalások menetének az alábbi sorokban foglalt rövid ismertetése. E tanácskozások folyama arról győző meg, hogy a munkálatok rendszeres

menetét két ok akasztá meg: a folytonos s ki nem haló közjogi ellenzék, mely az egész országgyűlés alatt bravourját keresé abban, ha a közjogi programot fölelevenitheti, továbbá a hosszadalmas budgetvita, mely a törvényhozó munkára szentelt idejének közel felét emészté föl s annyira igénybe vevé az administratív vezénylő erőit, hogy a többi fontosabb munkálatokra mind a physikai időnek mind a szakértelmi erőnek csak kevesebb része fordíthatott. Ezen állapot tarthatlanságáról mind általánosabbá válik a meggyőződés, s most, hogy a közigazgatás s a törvénykezés is, rendeztetett, komolyabb megfontolást érdemelne azon kérdés, hogy nem lenne-e célszerű az adóreform kiviteléig is költségvetésünk ordinariátumát egyszerre több évre előre megállapítani?

De nem csak ezen kérdés, hanem számos más a pártok eljárását érdeklő ügy is megfontolásra int, ha a törvényhozás tárgyalásainak epizódjait olvassuk.

Fölmerül az a kérdés, mely pártot illeti az érdem a reformok létrejötteért s melyik felelős megakadályozásukért? Mily elvek vezették a pártokat az egyes kérdések körül s ezen elvek közül melyik volt helyesebb s üdvösebb az országra nézve?

Vajjon a legislatív munkálatok megfelelték-e azon szükségleteknek, melyek a nemzet életében jelentkeztek, vajjon létesítésük helyes elv s rendszer szerint történt s megfelelt-e a helyes sorrend követelményeinek?

És ha ezen alaki szempontokon már átestünk, kérhetjük azt is: vajjon anyagi tekintetben jók, tökéletesek-e s törvényhozásunk eddigi alkotásaihoz képest mily haladást jelentenek?

Az alábbiakban gyenge futólagos vázlatot nyújtunk rólok, ismertette a vitákat főbb tárgyaik szerint, felsorolva a parlamenti prosceniumon el-

hangzott érveket, mind pro, mind contra : úgy hogy az olvasó erőködés nélkül levonhatja belőlök azon tanulságot s meggyőződést, mely vezérfonal lehet a pártok álláspontjainak megítélésében.

II.

A fölirati vita.

Az országgyűlést megnyitó királyi trónbeszéd röviden vázolta azon reformokat, melyeknek megoldását a jelen országgyűlés alatt szükségesnek tartotta.

A trónbeszéd fogalmazói vérmes reményekből indulhattak ki, midőn oly sokféle s heterogen tárgyakat hittek az országgyűlés folyama alatt elintézhetni, melyeknek megoldása, — mint a következők mutatá — előtanulmányok, adatok, s főleg az idő hiánya miatt meg sem kísértetett. A megyei s bírósági reformon s az urbér ügyén kívül megemlítették a következő tárgyak is: a főrendiház reformja a sajtótörvény, az egyesülési jog, a felsőbb oktatásügy és választási törvény.

Az országgyűlésen szerzett tapasztalatok bizonnyára óvatosabbá teendik a jövő kormányt: nehogy a párhuzam a bezáró királyi beszéd a megnyitó beszédnek pontozataival oly kirívó ellentétbe jőjjön, mint csak imént történt — a törvényhozás berekesztése alkalmával.

Négy válaszfölirati javaslat feküdt a ház asztalán, midőn az adresse-vita kezdetét vevé. Az első a bizottsági javaslat volt, benyújtva Pulszky Ferenc által; ezenkívül Tisza Kálmán, Simonyi Ernő és Miletics Szvetozár nyújtottak be javaslatokat pártjuk részéről.

A többség azon szempontból indult ki, hogy parlamentarizmus országokban a választási vita nem le-

het egyéb, mint az új választásokban nyilvánult nemzeti akaratnak első ünnepélyes manifestációja, melylyel a trónbeszédben tartalmazott kormánypropositiókra helyeslőleg vagy roszalólag — de mindenestre röviden, kikerülve a hosszadalmas fejtegetéseket, válaszol. Tisza Kálmán nem tartá szem előtt a válaszfóliíratnak e természetét; és javaslatában a trónbeszéd által megpendített reformkérdésekről szólva, nem elégedett meg a pusztá készségnek hangsúlyozásával, miként a többségi javaslat, hanem belebocsátkozott azon reformok érdemébe is, miáltal ama kérdések mily irányban leendő eldöntése körül az országgyűlés ítéletét előre lekötöni kívánta s így a meggyőzés lehetőségét, mely a vitáknak a jogosultságot adja, kizárta volna.

De nemcsak e tekintetben különbözött javaslata a többségétől. Finomabb és nem finomabb elvi eltérések is voltak közöttük. A nem finomabb különbség a közjogi kérdés iránt elfoglalt álláspontban állott, mely a többségre nézve szigorún az 1867-diki XII. t. c. alapja volt; míg Tisza annak revisióját sürgeté.

A finomabb elvi eltérés a belső reformok megoldása körül merült föl. A többség kijelenté, hogy azon kegyelet mellett is, melylyel hazánk multját tiszteli, nem fog ragaszkodni oly intézményekhez, melyek hajdan korszerűek és talán szükségesek lehetek, jelenben azonban az ország fölvirágzását és alkotmányos fejlődését gátolják. Tisza Kálmán ellenben, amennyiben lehet, a régiből kívánta az újat kifejleszteni.

Nem volt nehéz fölismerni azokban a modern államiságnak bajnokait; ellenben ezekben a megyei patriarchátus föntartásáért buzgó táblalabirákat.

A szélső baloldálnak javaslata e részben kétségkívül a leggenialisabb alapon állott. E párt az átalakulást „részt a nemzet geniusa, részt a democratia követelményei szerint“ akarta keresztülvinni,

nem látva be, vagy nem akarva belátni azt, hogy az egyik „részint“ kizárja a másikat.

Az ily javaslat valóban jól illett ahhoz a párthoz, mely részint a Csanády s Deák-féle táblabírákból, részint az Irányi és Kállay Ödön fajta kosmopolita doctrinairekből állott.

A szélső bal javaslata még két tekintetben volt érdekes. Először, mert a kormányt az állítólag elkövetett választási törvényellenességek miatt bevádolta — a fejedelemtől; s másodszor, mert az ausztriai népek belügyeibe is beavatkozott; megelégedését fejezve ki a csehországi ostromállapot megszüntetésén.

Tisza főleg e két tétel miatt ellenzé a negyvennyolcasok fölrattervét; az elsőt méltatlannak mondá egy parlament szerepéhez; a másodikat pedig törvénytelennek s veszélyes praecedensnek tartá: olyannak, mely a tulsó fél törvényhozását is hasonló intervencióra jogosítaná föl.

A magyar pártokétól egészen különböző alapon állott a Miletics fölrati javaslata, bár önmaga bevallá, hogy kiindulási pontja ugyanaz, mint az ellenzéké, de végcélja valamennyire más. Nem kívánt kevesebbet, mint az egységes Magyarország foederatív szétدارabolását nemzetiségek vagy — mint mondan szokta „nemzetek“ szerint. Miután végcélja ide irányul, igen helyes logikával kelhetett ki az 1867. XII. t. c. ellen, mely az ilyféle kísérletek elől bezárta az utat s Magyarország egységét s épségét leg-hathatósabb garantiákkal övezé körül.

Igy szövöttek a főnálló államrendnek valamennyi hazafias és nem hazafias lelkü ellenségei a kiegyezési mű ellen. A fölrati vita nem volt más mint tusa pro és contra kiegyezés. Mintha csak ujra annak általános vitája foglalkoztatná a törvényhozást. Az ellenzéknek főleg a delegatiók ellen intézett támadásaira a boldogult Eötvös felelt oly beszédben, melynél sikerültebb apologiát még nem hallottunk az intézmény mellett.

A reform-kérdésekre térve át az ellenzék már előre kijelenté, hogy minden kitelhető erejéből ellenezni fogja a bíróválasztási jog „elkobzását”, a megyék megnyirbálását. Már elég élesen nyilatkozott a nézetellentét, mely a merően közjogi alapokon sorakozó pártokat egymással szembe állítani kezdé a belső reform és szervezés kérdéseiben is.

A vita eredménye fényesen constatalta a többség erejét s tulnyomóságát. 255 igenlő szavazat állott 142 ellenzővel szemben; és így tudhatta mindenki a többség számarányát, mely elegendő volt arra, hogy három egész esztendőn keresztül rendületlenül fönntartsa a saját kebeléből alakított kormány-nak állását, s hatalmi tekintélyét.

III.

A birói hatalomról szóló törvény tárgyalása.

A kormány szervezési programjában legelől állott: a bíróságok szervezése. A törvénykezés javítása, mint nem csak belső és nemzeti, hanem nemzetközi érdekekkel és fontossággal is bíró ügy eléje tétetett helyhatósági közigazgatás ujjaalkotásának.

De még más szempont is sarkalta a kormányt arra, hogy a bírósági rendezést, legalább elvileg előbb vigye keresztül; — remélhette ugyanis, hogy a kinevezési rendszert, melylyel a választásit főlváltandó vala, sokkal könnyebben sikerülend keresztül vinni a törvényhozásban akkor, ha a bírósági és közigazgatási rendezés kérdése nem együttesen kerül megoldás alá, hanem az első anticipando kiszakítatva önállólag nyer elintézést, a midőn a bíróságok körében a kinevezés rendszere fog alapul vétetni, elutóleg a közigazgatási hivatalok betöltésénél alkalmazott választási rendszertől.

Az ellenzék, melynek állítása szerint a bíróválasztási jog „elkobzása“ által a municipiumok életérdekei fenyegetvék, jól tudta, mit tesz, midőn a törvény tárgyalása előtt előzetesen azt javasolta, hogy az halasztassék el és a törvényhatósági szervezéssel egyidejűleg vétessék csak elő. Ghyczy Kálmán két ízben tette meg elnapolási indítványát: 1869. jun. 8-án, midőn arról volt szó, hogy a bírósági törvényjavaslatok az osztályokhoz utasíttassanak, — továbbá jun. 23-án, midőn a központi bizottság jelentését bemutató; — mindkét ízben sikertelenül. Az ellen-

zék terve meghiusult, a vita kezdetét vevé s a többség részéről az öntudatos elhatározottság erélyével folytatott, míg az ellenzéki szónokok beszédein a csüggedtség s a lemondás jelei látszottak meg. A többség a modern állam követelményeit hangsúlyozá, midőn a birói hatalom elválasztását a közigazgatástól, függetlenségét, a bírák elmozdithatlanságát, de felelősségét is tűzte ki zászlajára. Az ellenzék jól tudta, hogy a harc, melyet fölvesz, nem egyéb, mint a régi államnézlet küzdelme az ujkori államfölfogással, a tradícióké a tudománnyal, a megyéké az állammal. E tudat szemlátomást nyomasztó hatást gyakorolt rá, a jól fölfegyverkezett többséget pedig arra ösztönözte, hogy a megkezdett vitában a támadó szerepét vegye át s szorítsa sarokba a gyöngye posztíókön álló ellenfélt.

A vitát Horváth Boldizsár igazságügyministernek nagy beszéde nyitotta meg. E beszéd tartalma azon thema körül forgott, hogy e törvényjavaslat nem egyéb mint részben megvalósítása, részben folytatása az 1848-diki elveknek. Előadta, mely okok vezették a kormányt arra, hogy legelőször a bírósági szervezést vegye elő. „Ez a tér az, melyen legtöbb és leggyökeresebb reformra van szükség, ez az ügy az, mely érintkezésbe hozván bennünket a külfölddel, anyagi érdekeinken kívül erkölcsi reputatiók érdekeit is érinti.“ Áttérve a fönnálló hiányok okaira, a választási rendszerben keresi őket, mely mellett a qualificatióra nem volt tekintet, mely a birói testületek alakítását lármás kortescsapatok tetszésére bízva, semmi ösztönt a hosszas tanulmánnyal járó ismeretek megszerzésére nem nyújtott; mely a bírákat fölfelé ugyan függetlenné tette, de lefelé annál csúfosabb függésben tartotta. A baj mellőzésére a következő intézkedéseket vett föl a törvényjavaslatba: a közigazgatás elválasztása a törvénykezéstől; a birói qualificatio; a kinevezés rendszere; függetlenség és elmozdithatlanság; személyes felelősség.

Az ellenzék ezen emelkedett alapelvekre válaszolni nem tudván, egy kelendő s a közönség könnyen-hívó részénél nagy tetszésre talált kifogással állott elő: arról vádolta a kormányt, hogy a megyei intézmény megsemmisítésére, bürokratiára, centralisatióra törekszik.

Ezen ellenvetések élet eltompítá ugyan az igazságügyministernek a kormány nevében tett azon ünnepélyes nyilatkozata, hogy a kormány a megyéket közigazgatási önállóságukban legkevésbé sem szándékozik megcsorbitani; a megyei hivatalokat nem ki-nevezés, hanem választás útján kívánja betölteni; sőt megadni óhajtja nekik azt a jogot is, hogy országos kérdésekben is nyilatkozhassanak.

De e nyilatkozat sem fojtotta el a megyebálványozó „maradiak“ hangos panaszait.

Ghyczy Kálmán, hogy a törvényhatóságoknak törvénykezési jogát megmentse, azon merész állítást kockáztatá, hogy „az igazságszolgáltatás a közigazgatástól nem az új állam eszméjének érdekében, hanem az absolutismus érdekében választatott szét.“ Beszéde nem volt más, mint dicsőítése azon régi magyar patriarchalis közigazgatásnak, mely egyszerre adminisztrál is, s bíraskodik is; mely egyuttal zsványok fogdosásával s magánjogi pörök eldöntésével van elfoglalva.

Nyáry Pál — a régi magyar államnézletnek és a megyei közigazgatásnak Ghyczynél még praegmánsabb képviselője, e törvényjavaslatban szintén sirját látta a régi magyar kormányzati rendszernek.

A bíróválasztás 1848 előttugymond a nemesség joga volt; de 1848-ban a nemesi jogoka haza minden osztályaira ki lettek terjesztve: tehát a bíróválasztás is elidegeníthetlen joga lett azóta az egész magyar népnek.

Az ellenzék szónokai hivatkoztak Verbőczyre; de nem elégedve meg ezzel — hivatkoztak a külföldi államok példáira is; feledve vagy nem tudva

azt, hogy épen a legalkotmányosabb államoknak Angliának, Belgiumnak, Hollandnak példája a kinevezés mellett tanuskodik; szintugy a mult századi francia köztársaság is, mely eltörölte a bírák választását és a kinevezést hozta be.

De a többség szónokai sem maradtak adósok a válaszszal. A boldogult Eötvös József az államtudomány magaslatáról cáfolta meg az ellenzékét; beszéde, melyben a közigazgatás és a törvénykezés egymáshoz való viszonyát fejtegette, igazi államphilosophiai remek. Nem ok nélkül veté az ellenzéknek szemére azt, hogy jelenlegi eljárásával csak azon „junctim“-okat követi, melyeket a régi pozsonyi diaetákon oly sikerrel alkalmaztak a reformjavaslatok megakasztására.

Tóth Vilmos a megyei életből meritett kiválólag practicus irányu beszédben mutatta ki a bíróválasztási jog helytelenségét s az igazságszolgáltatásra káros hatását. Deák Ferenc végre szintén a kinevezés rendszere mellett vetette sulyba nyomatékos szavát, — épen a bírói függetlenség szempontjából, mert a választás függésbe hozza a bírákat leginkább azoktól, kiknek ügyeiben van hivatva bíraskodni.

Egy hónál tovább tartott a vita, eredménye a törvényjavaslat elfogadása lett.

A törvénynek azonban csak elméleti értéke volt addig, míg appendixei, a szervezési javaslatok keresztül nem mentek. A kormány kivívta az elvet: a kinevezést; ezzel pedig meg volt határozva az egész új organisatio. Csak elméleti eredmény ugyan, de már is nagy eredmény, — még nem pénz ugyan, de érvényes kötelezvény. A törvényhozás ezen érzettel kezdhette meg első szünetelését.

IV.

Az 1868-diki zárszámadások fölülvizsgálata.

A nyári idény alatt szünetelő országgyűlés 1869. október 16-ára hivatott össze. Nagyobb organikus törvény nem foglalkoztatá a képviselőházat ezen őszi időszak alatt, hanem csak egyes apróbb ügyek vártak elintézésre. Nevezetesen: egyes igazságügyi javaslatok: u. m. — a birák felelősségéről szóló törvény, mely szintén a birói hatalom gyakorlatának általános föltételeit szabja meg; a büntető törvényre s gyakorlatra vonatkozó egynémely intézkedések, melyek a botbüntetést eltörlik, a bilincset csak mint fegyelmi s közbiztossági eszközt egyelőre föntartják, és a vérdíjt megszüntetik.

Ugyanezen őszi idény alatt került tárgyalás alá Irányi törvényjavaslata is a „vallásszabadságról“. E javaslat oly szegényes codificatori termék volt, a mennyiben részint elméleti fejtegetésekkel bebelődött, részint a legkülömbözőbb egymáshoz nem illő dolgokat összezavarta, hogy még Tisza s vele az egész balközép is ellene szavazott.

A jegybankügyi bizottság kiküldetése is e korbba esik.

E bizottság kiküldetését nagy mohóssággal kezdeményezte az ellenzék, de a szalma tüze csakhamar elaludt, s két évig szunnyadozni hagyta azután az egész bankkérdést.

Az 1870-diki állam költségvetés tárgyalása előtt, mely most a ház napirendjére volt kerülendő, az országgyűlésnek egy fontos tárgyat kelle elintéznie: az

1868-diki zárszámadásokat, melyeket Lónyay Menyhért, akkor még hazai pénzügyminister, az újbóli összejövétel első napjaiban a háznak bemutatott. E számadások a pénzügyi bizottságnak adatván ki, ez beterjesztett jelentésében azt kívánta, hogy a föllálitandó államszámvévőszék vegye azokat fölülvizsgálat alá.

A pénzügyi bizottság e javaslata sem a többséget nem nyugtatta meg, sem a kisebbséget; a bizottság ellenzéki tagjai s velök együtt Zsedényi különvéleményt jelentettek be; a többség részéről pedig Justh József adott be indítványt, mely a számadások tételenkinti átvizsgálatát egy a ház kebeléből kiküldendő héttagu bizottságra kívánta bízni, míg a föllálitandó államszámvévőszéket csak a számadások számtani megvizsgálására, az egyes tételek igazolására, az összegek összehasonlítására javaslat utasítani.

Ezzel szemben Ghyczy Kálmán határozati javaslatában az államszámvévőszéknek haladéktalan föllállítását sürgeté, melynek a zárszámadások kiadandók lesznek, hogy jelentésével ellátva azután országgyűlési tárgyalás alá vétessenek.

Nagy és éles vita fejlődött ki az indítványok fölött.

Az ellenzék nem szalaszthatá el az alkalmat, s e vitában is mindenkor követett praxisához híven az általános vádak és gyanúsítások mezejére lépett,

Vezérei Ghyczy s Tisza kijelenték ugyan, hogy a legtávolabbról sem kételkednek a kormánynak s a pénzügyministernek hűségéről és becsületességéről; de ezen kijelentést is, ugylátszik, csak azért tevék, hogy gyanut ébreszsenek; és e gyanut még fokozzák a pénzügyministernek oly szíiben való föltüntetése által, mintha ő a számadásnak terhe és felelőssége alól „kibujni” igyekeznék.

Pedig a Justh-féle javaslat, melyet a kormány is elfogadott, mind alkotmányossági szempontból

egyedül helyes volt, mind az ellenőrzés célszerűsége és hatályossága tekintetében fölülmulta a Ghyczy-féle indítványt, mely a zárszámadások ügyét a távoli, bizonytalan jövő sorsára bízta.

A mi az elsőt: az alkotmányossági szempontot illeti, Lónyay pénzügyminister igen alaposan hivatkozhatott az 1848. III. sarkalatos törvényekre, mely 37. §-ában egyenesen az országgyűlésre bizza a számadások fölülvizsgálatát: „A ministerium az ország jövedelmeinek és szükségének kimutatását, s a multa nézve az általa kezelt jövedelmekről számadását országgyűlési megvizsgálás s illetőleg jóváhagyás végett évenként az alsó táblánál bemutatni köteles.“

Az 1867. X. t. cikk is a számadások országgyűlési tárgyalását és jóváhagyását rendeli; s a törvények e szavaiból világos volt az, hogy az országgyűlésnek, nem pedig még egy csak ezután rendszeresítendő hatóságnak törvényes föladata azok iránt még az év lejárta előtt határozni. A Ghyczy által ajánlott eljárás egyenesen csak e törvények megváltoztatása után foglalhatott volna helyet, sőt az 1868-iki számadásokra vonatkozólag még azután sem, mert az új törvény sem bírhatna visszaható erővel, — e számadások pedig még az 1848-i és 1867-iki törvények alapján lettek bemutatva.

De az ellenzék az 1848-ki és 1867-iki törvények rendeletei ellen, melyeket a többség szónokai fejére olvastak, prókátori kifogásokkal élt. A többség szónokai tehát már nemcsak a törvényesség, hanem a célszerűség szempontjából is védtek az eljárást.

Nem volt nehéz ezt tenniök, sőt föladatukat megkönnyíték még a baloldálnak támadásai a pénzügyminister ellen. Már a lovagiasság is a gyors és az azonnali fölülvizsgálatot parancsolta volna, hogy igazolhassák vádjaikat s a pénzügyministernek alkalmat adjanak számtételeinek kétségbevont helyességét

kimutatni. Az ellenzék nem gondolta meg, hogy midőn a p.-minister kezelését oly méltatlan modorban kritizálta, nem hozva föl nyílt és határozott vádat, hanem csak álnok kétértelműség homályában csuszva megtámadta az országnak pénzügyi hitelét, politikai állását, sőt erkölcsi hírét is.

Pedig az ily eljárás a legkiáltóbb méltatlanság jellegét viseli magán ép azon pénzügyminister irányában, ki az államháztartás hathatós ellenőrzését már akkor is gondja tárgyává tévé, midőn még az államszámszékre mint pium desideriumra alig gondolt valaki. Még 1867 végén állította föl ugyanis Lónyay az állam-főkönyvelési osztályt, melynek föladatául tűzte ki: az állam összes bevételeit és kiadásait, az államvagyon kezelési fejlődését havi időközökben összpontosítva visszatükrözni és az elszámolási eljárást ellenőrizni.

Az 1868-iki zárszámadások is e közeg segélyével készültek el, és így minden tétel kellőleg nyilván tartatván, az ellenzék vádjai csak a tudatlanok s könnyenhevők előtt birhattak súlylyal.

Az országgyűlésnek föladata már csak annak megvizsgálásából állott, hogy a valóságos kiadások megfeleltek-e az 1868-iki budgettörvény tételeinek, vajjon a kijelölt előirányzatot megtartotta-e a ministerium? E föladat sok részletes vizsgálatot pedig nem igényelt. A bizottság igen könnyen és jól elvégezhette azt.

E mellett még föntartatott a számszéknek is a számtani felülvizsgálat.

Midössze tehát három retortán ment keresztül a zárszámadás. Az ellenzék még sem átallotta kibúvásnak, rejtőzködésnek nevezni az olyas ellenőrzést, melynél hatályosabbat sehol, semmi államban és semmi magánintézetnél sem ismernek.

A következőzés is megmutatta azt, hogy a többség indítványa, melyet a ház 125 szótöbbséggel elfogadott, egyedül volt helyes és indokolt. Ugyanis

az államszámvevőszék, melyet egy-két nap alatt fölállíthatni gondoltak, több rendbeli differentiák után csak a következő (1870) év nyarán lett a törvényhozás által megállapítva és csak egy év múlva kezdte el működését.

És az ellenzéknek lelkiismerete kész lett volna megengedni, hogy hosszú időig elvonassék az önigazolás lehetősége attól, kivel szemben e pár nap alatt könnyelműen és felelőtlenül üzte a gyanúsítgatásnak elvetemült játékát.

Ez is egy meddő epizódja volt tehát az országgyűlési tárgyalásoknak, minden realis haszon nélkül az adófizetőkre nézve.

V.

Az 1870-ki költségvetés tárgyalása.

Az országgyűlés a budget-megszavazás jogát mind-
eddig szigorú, majdnem pedans lelkiismeretességgel gya-
korolta, nagyobb, mint bármely más jogát. Fejlődés-
ben levő közigazgatásunk, közművelődési és közgaz-
dászati intézményeink minden ága szigorú bírálat
tárgyai lőnek és legtöbbször nem annyira a kor-
mánynak kezelése, eljárása, mint inkább maga az
intézmény lett kitéve a gáncsolók kritikájának. Nem
tagadhatni, hogy az ily hosszas és beható bírálatok-
nak egyben-másban kedvező eredményük volt, mert
napfényre deríték a kezelés egyes hiányait, a szük-
ségeket, melyek kielégítésre várnak. — Ámde ily ap-
róbb előnyök dacára nagyban és általánosságban csak
kártékonynak mondható budgettárgyalásaink eddigi
rendszere, mely nemcsak a törvényhozástól roppant
időt rabol el és így ennek munkásságát is megakasztja,
hanem ezen kívül az adminisztrációra is föltette zsib-
basztó hatást gyakorol, és a törvényhozással szem-
ben megfosztja azt azon önállóságtól, mely nélkül
sikeres működés tőle nem várható.

Budgettárgyalásaink eddigi meddőségének azon-
ban főleg az ellenzék eljárása volt az oka, mely a
helyett, hogy javítani sietett volna a többséggel, di-
csőségét abban keresé, hogy minél több hiányt tud-
jon föltalálni még ott is, hol egyáltalán semmi
fogyatkozás nincs.

Midőn Lónyay pénzügyminister az 1870-diki
államköltségvetést, kapcsolatban az 1868-diki zár-

számadásokkal 1869. október 18-án a ház asztalára leletette, mindenestre kedvező eredményt mutathatótt be.

Az 1870-re előirányzott rendes fedezet az 1869-ikinél 4 és fél milliónál nagyobb volt. A rendes kiadások és bevételek közt az óhajtott súlyegyen még el nem éretett ugyan, de haladás volt a multhoz képest. A budgetben továbbá áttérés volt tapasztalható a brutto budget rendszeréhez s a rendes és rendkívüli költségek helyesebben voltak csoportosítva.

Mindezen előnyök előtt az ellenzék vak maradt. Tisza Kálmán szokása szerint a közjogi egyezménynek tulajdonítá ismét az ország pénzügyeinek e siralmas állapotát; Simonyi Ernő még szomorúbb képet mutat föl s határozati javaslatot nyújt be, melyben kimondatni kívánja, hogy: miután az ország vagyonának további kezelését a jelen ministeriumra továbbra is bízni nem tartja az ország érdekeivel megegyezhetőnek, azért a ház egy fillért sem szavaz még a jelen kormányynak.

Hol lennének, hová tűnt volna el országunk hittele, jóléte, sőt becsülete is, ha mindaz csak részben is állana, mit az ellenzéki szónokok a budget tárgyalása alatt vád gyanánt fölhoztak úgy az ország általános administratiója, mint az egyes főbb államhivatalnokok személye ellen, nem respectálva még a magánbecsületet sem, mely immunitást követel azoktól, kik az immunitást maguk részére is igénybe veszik?

Azon vádakra, melyek az ország pénzügyeinek administratiója ellen elmondattak, Lónyay Menyhért pénzügyministernek nem volt nehéz felelni. Számokkal bizonyítá be, hogy a kiegyezés óta majd minden közigazgatási célra nevezetesen többet fordítottunk és fordíthattunk. 1868-ban a belügyekre csak 8.412,000 forint előirányoztathatótt, ezen kiadás 1869-re már 9.141,000 frtra, 1870-ben 9.610,000 frtra emeltethetett; a közlekedésügyministeriumra 1868-

ban előirányoztatott 2.895,000 frt, 1870-ben már 4.013,000 forint; a kereskedelmire 1868-ban 4.744,000 frt, 1870-ben 7.274,000 frt; az igazságügyi tárcára 1868-ban 2.585,000 frt, 1870-ben 3.406,000 frt; míg a honvédelmi ministerium számára 1868-ban csak 64,000 frt előirányoztatott, holott 1870-ben e költségek 4.325,000 frtban lettek előirányozva.

De számokkal bizonyítható be azt is, hogy az államnak jövedelmei az adótételek emelése nélkül tetemesen növekedtek, mely növekedés folytonos volt és hancso budget tételeit vesszük tekintetbe: 1869-ben a tiszta jövedelem 2.300,000 forinttal nagyobb volt, mint 1868-ban; 1870-re pedig közel 6 millióval volt több előirányozva mint 1869-ben. A pénzügyi helyzet öröndetes javulását következteté az adóképességnek szembetűnő emelkedéséből is, mire ugy az egyenes, mint és főleg a fogyasztási adók folytonos szaporodása mutat.

Ezen érvekre nehéz volt az ellenzéknek a válasz; annál nehezebb, mert nem phrázisok, hanem félremagyarázhatlan és elcsavarhatlan számok szóltak belőlök. Így az ellenzék a főcsatát elveszítve, az egyes részletek mögöl folytatta portyázásait és guerrilla-csatáit a kormány ellen.

A pénzügyministeri költségvetés vitája még elég simán folyt le. Figyelmet érdemlő mozzanatai között előkerül Tisza Kálmánnak egy indítványa is, mely azt célozza, hogy a katasteri munkálat országsszerte 3 év alatt fejeztessék be.

Az indítvány könnyen tehető, de kinem vihető, mert az országban a szakerők hiányzanak, és így a munkálat befejezését egy határozattal megdecretálni nem lehet.

Szintén elfogadhatlan indítvány volt az is, mely az államjóságoznak a pénzügyministerium alól kivételét és a földművelési tárca alá sorolását kívánta. Elfogadhatlan, mert ez utóbbi ministerium ügyköre

is csak ideiglenesnek tekinthető és nem jött el még az állapot, midőn a szerzett tapasztalatok alapján elhatározni lehetne azt, hogy a ministeriumoknak az 1848-iki III. t. cikkben alapuló beosztása egy ujabbal, gyakorlatiabbal helyettesíttessék.

Élesebb vita fejlődött ki a közlekedésügyi tárca körül.

E vita, melyet Simonyi Ernőnek egy meggon-dolatlan nyilatkozata idézett elő, parlamentünknek épen nem válik dicsőségére.

A külföldi parlamentekben arra igenis vannak példák, hogy a ministerek súlyos indokait vádak alapján pörbe fogattak, ; de az hallatlan dolog, hogy oly általános és positiv adatokkal nem indokolt vádaskodások a törvényhozás elé hozathattak és ez saját méltóságának abnegációja nélkül velük csak egy pillanatig is bibelődhetett volna. És mi volt e vád? Semmi más, mint Simonyi Ernőnek következő nyilatkozata: „Kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy a közlekedési ministeriumban az én meggyőződéseim szerint és közvélemény általános szava szerint az ügyek nem úgy kezeltetnek, mint azt hazánk érdekei megkívánják. Én nem vagyok azon helyzetben, hogy azt vizsgáljam: vajjon ezen általános beszéd tárgyává lett gyanúnak van-e, nincs-e igaz alapja? hanem azt állítom, hogy ez mindenütt az utcán, a kávéházakban, a casinókban s tárgyalási körökben, itt az országgyűlés folyosóin, sőt magában a ministeri körben is szóban van, s én csak azt ismételtem, miről mindenki beszél.“

Igy maga vallotta be a vádemelő, hogy nem tud semmit, csak hallott valamit harangozni. A vita elharapódzására sokat tett maga Hollán Ernő, a vádolt államtitkár és képviselő, ki ezen komolyan számba sem vehető gyanúsításokat komoly válaszra és cáfolatra érdemesíté, sőt maga kért vizsgálatot maga ellen megtámadott hivatali becsülete érdekében.

Az ellenzék mohón kapott rajta, de a többség elveté az inditványt, mely sem általános parlamentaris szempontból megengedhető nem volt, sem a jelen különös esetben nem volt indokolva és méltatlanságot rejtett volna magában az egész állam-tisztviselői kar ellen.

A többi ministeriumok költségvetése sem folyt le vita nélkül. A belügyi tárcánál a hevesi királyi biztos kiküldése képezte a fő botránykövet. A válás- és közoktatásinál is megeredt a szónoklatok árja. Katholikus autonomia, zsidó-congressus, intercalaré, coelibatus s hasonló themák körül forogtak az ellenzéki szónokok. A boldogult Eötvös igen helyesen jegyzé meg, hogy az ő budgetjénél „az örök-üdvösségtől egész az abécéig“ mindenről lehet vitatkozni.

Szemére lobbanták, hogy az 1868-diki népiskolai törvény még nincs végrehajtva, kik nem tudták, hogy a porosz népiskolai-törvénynek, mely pedig valamivel előbb: 1808-ban alkottatott, Gneist szerint még mindig vannak végre nem hajtott részei.

Az országnak ismét semmi gyakorlati előnye nem lett e vitatásokból, de ha az ellenzék e vitákkal csak azt akarta elérni, hogy e ministerium vezetésében változás álljon be: úgy célját elérte. Az 1871-diki budgettárgyalást Eötvös József cultusminister már nem látta.

VI.

Az államszámvevőszék föllállítása.

A pénzügyi bizottság a költségvetések tárgyalása alkalmával ismételve hangsúlyozta egy ellenőrző számszék föllállításának szükségét, — s a közvélemény ezen intézményt mindenfelől hangosan sürgette.

Lónyay pénzügyminister, mint említettük, a kormány kebelében még 1868-ban föllállította a főkönyvelési osztályt; de ez mint subordinált hivatal a függetlenségnek azon biztosítékaival nem látszék birni; melyekhez kötötte főleg a közvélemény a sikeres ellenőri működés feltételeit.

Bár állami pénzügyeink rendezésében sokkal fontosabb föladatak vártak sürgős megoldásra s bár az egész pénzügyi igazgatás s az adórendszer rendezése az ország népét sokkal közvetlenebbül érdekli és érinti vala, mint azon hatóság, mely állampénzügyeink javulását egy maga nem idézheti elő, hanem csak az utólagos számvételi ellenőrzést gyakorolja: — de a kormány s a többség már azért sem halaszthatá tovább az intézmény megalkotását, mert azt az ellenzék oly modorban sürgette, hogy annak gyanuját is ki kellett kerülni, mintha ő ellenezné saját érdekében az új intézmény föllállítását.

Csak arra kelle most ügyelni, hogy az államszámvevőszék a parlamentaris kormányzat keretébe illőn s alkalmasan beékelthessék. Várady Gábor törvényjavaslata, melyet az államszámvevőszékre vonatkozólag benyújtott, e szempontot figyelem nélkül

hagyta s oly intézmény föllállítását vette célba, mely eredménydús ellenőrzés helyett csak indokolatlan kisszerű vexaturákat okozhatott volna a kormánynak, kivált ha azzal ellenséges viszonyban él. mi pedig a parlamentarizmus kormányzat gyors és sokszoros fluctuációi s személyváltozásai mellett igen könnyen megtörténhetik.

A kormány törvényjavaslata e szempontot ugyan latba vetette: de ellene ismét azt hozták föl, hogy a hatóság függetlenségét nem eléggé biztosítja, midőn az államszámvőrszék elnökét a miniszterelnök fölterjesztésére és ellenjegyzése mellett kívánja ő Főlsége által kineveztetni.

Az osztályokban és központi bizottságban sikerült a szétágazó nézeteket valamennyire összeegyeztetni s a kormány mint az ellenzék hozzájárulásával egy új törvényjavaslatot kidolgozni.

Eszerint a számszék elnöke a képviselőház által kijelölt három egyén közül a miniszterelnök előterjesztésére ő Főlsége által neveztetik ki, és pedig élethossziglan; a számtanácsosokat ő Főlsége az államszámvőrszék elnökének javaslatára, a miniszterelnök fölterjesztésére és ellenjegyzése mellett nevezi ki; végre a segéd- és kezelő személyzet kinevezése az államszámvőrszék elnökét illeti.

Azonban az ellenzék két pontra nézve mégis különvéleményt nyújtott be s kijelenté, hogy, ha nézeteit e tekintetben a házban nem érvényesítheti, úgy kész az egész törvényt elvetni.

Lássuk e két pontot. Az államszámvőrszéknek feladata fölügyelni arra, hogy minden utalványozás csak a költségvetési törvény fölhatalmazása alapján s a törvény rendelete szerint történjék: és hogy ezen utalványozások megfelelnek-e ama törvény tételeinek s nem haladták-e fölül az ott kijelölt összegeket?

Az államszámszék erről évnegyedenként jelentést tenni tartozik: a kormánynak. Az ellenzék azt

kivánta, hogy ha ezen vizsgálatainál a számvevőszék a költségvetési törvény és az utalványozások között eltéréseknek nyomára jönné, erről a háznak azonnal jelentést tegyen, nem várva be a zárszámadások be-
terjesztését. A többség ellenben elégségesnek vélte, ha a számszék az ily eltéréseket csak évi jelentéseiben említi föl, midőn a ministerium is megteheti rá észrevételeit, és a ház az egész ügyet világosan láthatja. Könnyen képzelhető ugyanis a kormány és a számszék között oly feszült állapot, midőn az ily hevenyészett jelentések, melyekre a kormány még ellenészrevételeit sem tehetné meg, számos alaptalan gyanakvásra és vádra szolgáltatnának okot; ezek elől az utat pedig már előre el kell zárni.

A másik differentia abból állott, hogy az ellenzők az évi zárszámadások benyújtását az államszámvévőszék elnökére kívánta bízni, míg a többség azt gondolta, hogy az államszámvévőszék függetlenségének legkevésbé sem derogál, ha a számadásokat nem maga nyújtja be, hanem a ministerium, melynek ugyanis jogában áll rájuk megtenni ellenészrevételeit. A többség az 1848-iki törvényekre hivatkozott, melyek a számadások benyújtását egyenesen a kormány kötelességévé teszik: „A ministerium az ország jövedelmeinek és szükségéinek kimutatását, s a multa nézve az általa kezelt jövedelmekről számadását országgyűlési megvizsgálás — illetőleg jóváhagyás végett — évenként az alsó táblánál bemutatni köteles.“ (III. 37 §.)

Midőn a javaslat a többség pártolta szerkezetben a főrendekhez átküldetett, ezek a számszéki elnök candidatiójában maguknak is befolyást vindicáltak, hivatkozva arra, hogy a választás alá eső országos méltóságok betöltésében nekik mindenkor részük és befolyásuk volt, mint például 1848. előtt a nádorok, 1848. előtt és után a koronaőrök megválasztásában stb.

A jobboldal a főrendek ezen módosítványát

mindjárt kezdetben pártolta, mert a főrendikáz törvényes szerkezete és állása 1848. évben nem módosult és így nincs ok eddig gyakorolt törvényes jogainak bármelyikétől megfosztani. A baloldal azonban nagy vehementiával ellenzé azt, sőt „elvi kérdést“ csinál belőle és úgy állította oda, mint a szabadelvűséggel és a parlamentarismussal ellenkező dolgot.

Az ellenzők főleg azon okból akarta kizárni a főrendeket a candidatioból, mert ők lennének vétség vagy kihágás esetén a számszéki elnök bírái.

Nem vélte összeegyeztethetőnek a kijelölést és a biráskodást ugyanazon kézben. De ezen logika szerint a képviselőház sem bocsátkozhatnék a kijelölésbe, mert ily eseteknél őt illeti a vád alá helyezés, mi még fontosabb a biráskodásnál. Ezen érv tehát csak hiu ürügy volt egy látszólag igen szabadelvű valójában azonban teljesen közönyös és jelentéktelen tárgynak védelmére.

Midőn e módosítvány először szavazás alá került — 1870. március 31-kén — 2 szavazattöbbséggel, 101-el 99 ellen, az eredeti szerkezet tartatott meg s a módosítvány elesett. A főrendek azonban ragaszkodtak hozzá s másodszori üzenetökben is főtartották azt. Ekkor a kormány már nagyobb erélylyel támogatá a házban a főrendeknek e különben is teljesen igazságos módosítványát, míg az ellenzők még hevesebben opponált, sőt szónokai ezen ártatlan dologban már a „reaatio“ és a fekete rém“ közelgését mondták rejleni. A többség ez alkalómmal nem ijesztette meg magát s hozzájárult a módosítványhoz. Így a törvény véglegesen elfogadtatván, akadálytalanál szentesítést nyert, s ennek alapján az országgyűlés által kijelölt három egyén elseje, Gajzágo Salamon neveztetett ki 1870. aug. 1-én e hatóság elnökévé.

VII.

— A fővárosi közmunkákról s más közlekedési tárgyakról szóló törvények. — Lónyai pénzügyminister nagy bucsubeszéde.

Régóta nyilvánult és az országgyűlést még megelőzte az az óhaj, hogy a Dunafolyam az ország fővárosa körül szabályoztassék, és ekként az áradások veszélyétől megóvassék. Hasonló jogosultsággal birt azon kívánság is, hogy a lánchíd Buda és Pest között országos költségen megváltassék és monopoliának megszüntetése által még egy vagy több állóhidnak föllállítása a fővárosi forgalom igényeihez képest lehető legyen. A közlekedés érdeke kívánta továbbá a fővárosi Dunapart körül rakpartok, kikötő, közraktárok építését. Mindez látszólag csak a főváros érdeke volt, közelebbről tekintve azonban valószínűleg országos érdek is, sőt főleg az, mert Pest az országos közigazgatás s kereskedelem gyűpontja, az országos intézetek székhelye, közlekedési főutai országos vonalakat kötnek össze és így a veszélytől megmentése s közlekedési eszközeinek tökéletesítése országos közérdeknek nevezhető.

A kormány ezen irányelvek megfigyelése mellett 1870. április 6-án nyújtotta be törvényjavaslatát; ebben ezen közmunkák véghezvitelére egy állandó közeget indítványoz „fővárosi közmunkák tanácsa” cím alatt, mely félig a kormány által kinevezett, félig a testvérhatóságoktól választott tagokból állandó egy szintén kormányilag kinevezendő elnökön kívül. E tanács lenne az ismertetett közmunkáknak végre-

hajtó közege, azonkívül fölügyeletet vinne a főváros szépítési, kövezési, világítási s egész közmunka ügye fölött. E munkálatok kivételére a kormány egy 24 milliónyi sorsolási kölcsönnek fölvételét indítványozta, mely az említett célokra a törvényhozás által később meghatározandó összegekben fog fordíttatni.

A kormány törekvése elvben mindenütt helyeslésre talált, bár a szükséges munkálatok sorrendje iránt a nézetek elágazók voltak.

Szintén véleménykülönbség merült föl a közmunkatanács alá sorozandó tárgyak körére nézve. A szélső ellenzék Irányival élén azt vette kifogás alá a törvényjavaslaton, hogy oly munkákat is országos erővel, s a közmunka tanács által tervez létesíteni, amelyek országos jelleggel nem bírnak, és csak a községet érdeklik. Ezen ellenvetésre a kormány azt válaszolta, hogy felette nehéz, sőt majdnem lehetetlen is pontosan kijelölni azon fővárosi közlekedési vonalakat, melyek országos érdekekkel bírnak, amennyiben az országutaknak mintegy folytatását képezik.

Az sem tetszett e pártnak, hogy a fölállítandó közmunkatanács a javaslat szerint egy részét átvenné azon jogoknak, melyek eddig a fővárosi municipiumok által gyakoroltattak, s azért újra a municipalis jogok elkobzása fölött lamentált. Hogy igazságosak legyünk, Tisza Kálmán maga utasítá ekkor vissza a szélső ellenzéknek e kifogását. Igen helyesen mondá, hogy ha az országos törvényhozás Pest közmunkálataira oly nevezetes összegeket fordít, úgy vigyáznia is kell arra, hogy ezek közhasznú célokra költessenek, miért is oly organumot kell teremteni, melyre az államkormánynak meg legyen a maga befolyása a municipiumok mellett. Különben maguk a fővárosi municipiumok is, megkérdéztetve e törvény felől, azt válaszolák, hogy azt magukra, önállóságukra nézve sérelmesnek nem tartják, sőt örömmel üdvözlrik. A szélsőbal tehát királyiabb akart lenni a királynál, municipalisabb a municipiumnál.

Nem titkolható el e párt boszankodását továbbá a fölött, hogy Pest városa országos költségen „gazdagíttassék“ és Csanády Sándor a bihari despo'a kimondotta, hogy ezt „sem igazságosnak, sem méltányosnak nem tarthatja.“

Főlséges hasonlattal sujtotta le e szűkkeblű kifogást Andrásy Gyula gr. ministerelnök. A római történetből idézte azon esetet, midőn a nép föllázadt a senatus hatalma ellen, s Menenius Agrippa ment eléje elbeszélve neki, hogy egyszer a testnek összes részei összeesküdtek a gyomor ellen, a kéz kijelentette, hogy ő többé nem fog táplálékot adni a gyomornak, mely nem tesz egyebet, mint folyvást emészt, a fej és láb, hogy nem fogják az eledelt keresni; a száj, hogy nem fogadja be az eledelt. Mi lett azonban ennek következése? Ellankadt a kéz, elvesztette erejét a láb, nem tudott többé gondolkozni a fő, mert a gyomor az, honnan a táplálék, vérré változtatva az erekre átmegy: ha ettől megvonjuk a tápot, megszűnik az egész élet működése.

A kölcsön beszerzésének módja: a sorsolás — sokaknál szintén visszatetszést szült. A ministerium ugyan a lehető legjobb föltételek mellett kötötte meg a kölcsönt, — nevezetesen 5 $\frac{1}{10}$ százalék törlesztési járulék mellett, de az ellenzék már elvben ellenezte a sorsolási kölcsönt s nyilvános aláírás alapján kívánta a pénzt beszerezni. A kormány a kedvező föltételekre mutatott, melyeknél jobbakat a nyilvános aláírás mellett sem lehetne várni, s fölhozta azt is, hogy a közönséges lotteriajétszás és a sorsolási kölcsön között lényeges különbség van. Igen természetes, mert míg az első a takarékoság ösztöneit elfojtja, s így demoralizál, addig az államsorsolási kölcsönöknél föltéve, hogy a kölcsön által nyert tőke produktív módon lett elhelyezve, a tőke nem vész el, mert a lotto-kölcsőnpapír mint értékpapír is előfordul, s legtöbbsnyire bizonyos kamatlalattal jelenkezik.

Igy a jobboldal és balközép pártolása mellett keresztülment e törvény; mely csak elvben állapította meg e közmunkálatokat s fedezésük módját; folyományai, a későbbi törvények meghatározták már e munkálatokat egyenkint s részletesen is, milyenek a lánchíd megváltásáról, a sugárútról, a körútról a Dunafolyamnak Buda és Pest közötti szabályozásáról

A törvényhozás ezen időtájt 1870 tavaszán több vasuti és közlekedési törvénnyel foglalkozott.

Csak azon vasutakat említjük itt meg, melyeknél nagyobb nézeteltérés jelentkezett. A nyiregyházi vasut tekintetében két nézet állott szemközt, egyik csak a kiépítésre kívánt államsegélyt nyújtani, míg a másik kamatbiztosítást kívánt adni a vállalatnak. Ez utóbbi, melyet a kormány is pártolt, a házban többségre vergődött; az eperjes-tarnovi és a munkács-stryi vasutakról szóló benyújtott törvényjavaslatok akkori szerkezetükben nem fogadtattak el, hanem Zsedényi indítványára a kormány megbízott ezek tekintetében az engedélyezési tárgyalásokat megindítani, melyek e vasutaknak az ismert módon lett engedélyezéséhez vezettek. Közös egyetértéssel fogadtattak el azonban, s kevés vitára szolgáltattak okot a valkány-perjámosi, eszék-sziszek-károlyvárosi, báttaszék-dombovár-zákányi, sz.-péter-fumei, érsekujvár-nyitra-trencsényi vasutak.

A Ferencsatorna üzletének egy társaságra való átruházását szintén ez időben engedélyezte a törvényhozás. E csatorna fönntartási költségei eddig nagy mértékben terhelték az államot, míg találkozott egy társulat, mely az üzlet átvételére késznek nyilatkozott azon föltétel alatt, hogy az állam $\frac{1}{2}$ részben járuljon a munkálatok költségeihez, azon arányban, amint a befektetések történnek.

E teher az előbbi nagy áldozatokhoz képest valóban csekélynek mondható.

Ezen időben tárgyalatott a horvát-szlavon határörvidék polgárosítása folytán emelendő quótáról

szóló törvényjavaslat is. Az ellenzék a 2%-nyi quóta-e fölemelést azon okból ellenzé, mert szerinte a 1867. XVI. cikk által megállapított 30%-ban becsámítva volt már a határőrvidék is.

A többség szónokai ellenben épen az ellenzéki szónokok akkor tartott beszédeit olvasták fejükre, melyekből világos, hogy az ellenzék akkor maga sem hitte a határőrvidéket ezen összegbe beszámítotttnak.

Az ország a pénzügyi helyzetet különben tisztán láthatá azon exposéból, melyet a Bécsbe való Lónyay pénzügyminister máj. 21 diki nagy beszédében mutatott be. Ezen exposé megismertetett a vasuti kölcsön állásával, melyből 1869. év végeig 24.295,905 frt. 30 kr. költetett el; a közös activák és passivák ügyeinek állásával; az adóreform iránti tárgyalásokkal; 9 nagy kötetben bemutatván a különféle szakbizottságok nagybecsű munkálatait. De legérdekesebb volt a beszédnek azon része, melyben az ország pénzügyeinek helyzetét az 1869-diki kezelési kimutatások alapján ismerteté. Eszerint az 1869-diki évben sikerült a bevételek és a kiadások közt teljes egyensúlyt létrehozni, dacára hogy az előirányzatban 12 millió hiány mutatkozott. A rendes és rendkívüli bevételek tettek 161.983,021 frt. 75½ krt; az előirányzatnál 11 431,215 frt. 75½ krral többet; a rendes és rendkívüli kiadások ellenben 160.543,532 frt 74½ krt, tehát 2.223,012 frt 25½ krral kevesebb összeget, mint amennyire az előirányzat szerint a kormány fölhatalmazva volt.

Ezen örvendetes eredmény az ország adóképeségének fokozatos, de folytonos emelkedéséből eredt. Minden egyes bevételi tételnél az előirányzathoz képest nagy emelkedés mutatkozott. Az egyenes adók 4 millió, a fogyasztási adók 2.300,000, a sósójevédek 295,000, a dohány 1.419,000, az illetékek mindössze 2.632,000, az államvagyon 1.743,000 frt többletet tüntettek elő az 1869 év végén, melyben a

termés közepszerű volt, sőt mondhatni a középén alul állott.

E fényes eredmények mellett méltán érinthette a pénzügyminister azon többi vívmányokat is, melyek pénzügyi kormányzatához fűződnek.

Négy évvel előtt, midőn átvette az országos pénzügyek vezetését, a multból semmit sem örökölt, csak adósságokat, egy népszerűtlen pénzügyi rendszert s a német pénzügyi hivatalnokok legióját. Lőnyay rövid idő alatt megteremté a magyar pénzügyi administratiót, az adózás rendszerében nem elhamarkodott, hanem fokozatos és folytonos reformokat hozott be, s eltávozásakor pénzügyeink állásáról már meglepően kedvező képet mutathatott az országnak és a külföldnek, melyben hiányzott a költségvetések megszokott árnyvonása: a deficit.

VIII.

A törvényhatóságok rendezése.

A parlamenti kormányzatnak a törvényhatósági szerkezettel összeegyeztetése a legnehezebb törvényhozási problémák egyike volt, s úgy 1848-ban mint 1867-ben nem hiányoztak, sőt még ma sem hiányzanak olyanok, kik ezen összeegyeztetés lehetőségét vagy legalább tartósságát tagadják. A nemzet legnagyobb része azonban ma már azon meggyőződésben él, hogy a két rendszer igen is összeegyeztethető; a nézet-ellentétek merevségei azóta lesimultak s az országban már életteljes tevékenységben találjuk azon új közigazgatási organismust, melyben a felelős kormány intézkedései végrehajtásának biztosítása mellett teljes önállóságukban és széles hatáskörükben megtaláljuk a törvényhatóságokat is, mint közegeit nemcsak a szűkebb körű helyi ügyek adminisztrációjának, hanem úgy, mint ennekelőtte az állami közigazgatásnak is.

Ezen nemzedékekre kiható szervezés érdeme is az elmúlt országgyűlést illeti. A törvénytár legfontosabb cikkelye ez, s azon tárgyalások, melyek között létrejött, legkiválóbb s legélvezetesebb részét képezik az országgyűlési vitáknak.

1870. ápril 28-án nyújtotta be a kormány a törvényhatóságokról és a községről szóló törvényjavaslatokat. E törvényjavaslatok vezérelve a kormány körében tanácskozó enquete-ben állapittattak meg, a tervezetet magát elsőrangú codicatori talentumainak keveseinek egyike Horváth Lajos készítette. A javas-

latok mindkettője, mint organisatorius munkát páratlanul és egyedül állott a magyar legislatióban, mely soha ily részletes és messzekiható szervezéssel nem foglalkozott, még azon commisióknak használatlanul heverő dolgozataiban sem, melyeket az 1790/91 és az 1805-ik országgyűlések az ország publico-politikai rendezése végett kiküldöttek.

A javaslat a köztörvényhatóságoknak eddigi önállását közigazgatási ügyeikben egészen érintetlenül hagyá, rájuk bízva ezentul is ugy a helyi, mint az országos administratiót saját területükön. Hogy a történeti fejlődés emlékeit ne sértse meg, külön önálló törvényhatóságokként meghagyta az eddigieket mind, bármily csekély terjedelemmel s népszámmal birjanak is, sőt hozzájuk sorozta Kecskeméten, Nagy-Váradon, Versecen, Zilahon s Gölnichányán kívül még az erdélyi u. n. taksális városokat is. Biztosítá tisztviselőiknek szabad választását; a kártékonyaknak vagy törvényteleneknek vélt kormányrendeletek ellen megadta a kétszeres fölírást, sőt a törvénytelen adó vagy ujoncjutalék megtagadásának jogát is. Az országos ügyek megvitatásának, a fölírásnak s a levelezésnek jogát föntartá; föleleveníté bár új alakban a domesticitát is.

De ezen irányelvek dacára, az ellenzék elkeseredett harcot kezdett meg a törvény ellen, mely szerinte „alapjában támadta meg nemzeti lételünket.“ Centralizatióról jajveszékelt, midőn a nemzet értelmesebb politikusai ép afölött tanakodtak, vajjon e javaslatban, nem rejlik-e a decentralizatiónak nyújtott tulságos concessió?

Hogy azonban a részletes vádakra térjünk, — az ellenzék roszalta, hogy a javaslat a városokat is a megyék mellé foglalja s rólok együttesen intézkedik különleges viszonyaik dacára. A többség arra utalt, hogy a városokra nézve e javaslatban ugy is sok specialis intézkedés van s különleges viszonyaik megfigyelésére s méltatására ezenkívül pedig tág tér nyílik a részükre is föntartott statutarius jogalkotás által.

Megtámadta, hogy a törvényhatóságok a kormánynak törvénytelen rendeleteit is végrehajtani tartoznak a kétszeri (alispáni és törvényhatósági) fölírás után; a javaslat védői azonban hivatkoztak a parlamenti kormánynak helyzetéből kifolyó azon jogára, melynélfogva rendkívüli esetekben a salus reipublicae elve szerint utólagos indemnity reményében a törvényeken kívül s azok ellenére is intézkedhetik, s ezen intézkedései kivitelét követelheti.

A törvényhatóságok s a kormány között fölmerülő pereknek, a kormányrendeletek törvényességének kérdésében állambírásgot óhajtott, míg a többség e kívánság helyességét nem annyira általános elvi, mint inkább azon specialis hazai szempontból ellenzé, mert ekkor kevés s rossz közigazgatásra, de annál több pörpatvarkodásra lenne kilátásunk.

A főispán jogkörét is tulságosnak találta s megütközött azon kijelölési mód fölött, mely szerint a 3 választott s 3 kinevezett tag tenné meg a főispáni elnöklete alatt a candidatiót, mi szerinte a főispáni candidatióval azonos.

De a többség a régi törvényre hivatkozhatott, mely a candidatió jogát a 1723. LVI. t. c. értelmében a főispán kezébe teszi le, míg a kijelölő bizottságok megfelelnek a főispán által tartatni szokott u. n. candidationalis értekezleteknek.

De — s támadásainak éle ép ez ellen fordult; — hevesen ellenzé a törvényhatósági bizottságok tagjai felének a legtöbb egyenes államadót fizetők-ből való egybeállítását. Új osztálynak, kasztnak fölállítását látta benne s a jogegyenlőségnek sérelmét. A bizottságok összeállítására nézve azonban a baloldal határozott tervvel nem lépett föl.

A szélsőbal szónokai már ekkor előállottak pium desideriumokkal, községenkinti, általános és titkos szavazást kívánva, a baloldal azonban jónak látta elhallgatni titkos tervét.

Csak „Tisza Kálmán azon sebtiben s odave-

tőleg kiejtett nyilatkozatából, hogy „viszonyaink között a közvetett választásoknak nem lenne ellene” — sejthette a vitáknak figyelmes hallgatója a baloldal tervét, melyet nyíltan formulázni nem akart, mert nem mert.

A többség ellenben politico-socialis indokokból védte a legtöbb adófizetők bizottsági tagságát. Viszonyaink között — így okoskodék — a pusztá választás nem nyújt garantiát arra, hogy a bizottságokba a vagyon, az értelem és függetlenség elemei kellőleg képviselve legyenek. Ezen intézmény — úgy mondá — a politikai és nemzetiségi kisebbségek képviseltetésének biztositéka.

A vagyonos elem befolyását, ekként okoskodott Andrásy Gyula miniszterelnök, már azért is megóvni s biztosítani kell, nehogy a pénzbeli terhek és adózásokban a többségben levő vagyontalanok által arátalanul sújtassanak, és így folyvást a központi kormányhoz folyamodva a centralizatiót előkészítsék.

Nem volt érdektelen Tóth Vilmos az akkori belügyi államtitkárnak azon leleplezése sem, melyben arra utalt, hogy maguk a municipiumok javasolták a legtöbb adófizetők szavazatjogát azon előterjesztéseikben, melyeket a megyerendezésre nézve a kormányhoz intéztek.

Már az általános vita is e szempontok körül forgott, hogy a részletes tárgyalás alkalmával azok még egyszer megújittassanak.

A részletes tárgyalás alkalmával a következő fontosabb módosítványok fogadtattak el: Wahrmann Móré, mely Budapestre nézve külön törvényt követel, Kautz Gyuláé, — mely a külön városi főispánok kinevezését rendeli, míg az eredeti javaslat szerint a városok s a megyék egy főispán alatt álltak volna; Ürményi Miksáé, melyben a főispán fölfüggesztési joga oly magyarázatot nyert, hogy a fölfüggesztés csak a legközelebbi közgyűlésig történhessék.

Ily megoldást nyert a sokak által megfejthetlen-

nek vélt problema, a felelős parlamenti kormányzat összeegyeztetése a megyei autonómiával. A kormány felelősség ezentul nem lesz irott malaszt, de emellett még sem lehet mondani, hogy a megye kevesebb közigazgatási jogokat gyakorol most, mint annak előtte; sőt a megyei közigazgntás erélyét s hatályát csak ezentul fogja igazán kifejthetni.

IX.

Az 1871-dik évi budget-vita.

Midőn Lónyay Menyhért magyar pénzügyministeri állásától megvált, bucsuzó szavaiban takarékosagra és az államkiadások lehető megszorítására óva intette a törvényhozást, hogy az egyensúly az államháztartásban helyreálljon. Még súlyosabbá tette a nyilatkozatot a törvényhozás azon eljárása, hogy az ülésezések további folyamában különösen a honvédségnek, a kiütött német-francia háború folytán szükségessé vált felszerelésére, népoktatási célokra még 6 és fél-millió kiadást szavazott meg s ezáltal a deficitet 14,800,000 frtra emelte föl.

Az 1871-iki költségvetés, melyet a pénzügyminister a szünetelést követő első ülések egyikén, az 1870. évi okt. 26-án mutatott be, a kiadások alábbszállását nem mutatta, sőt még újból emelte azokat 9,872,258 frttal.

Az előállott deficit rögtöni mellőzése, bár az igen kívánatos lett volna is, már azért sem volt lehetséges, mert a termelési kezdeményezéseket folytatni kellett, ha csak nem akartuk romba dönteni azt, mit a több kiadással már építettünk.

De hogy a deficit súlya enyhíttessék, a bevételek megfelelő szaporítására kelle törekedni.

A költségvetés azért a 9.800,000 frtnyi több kiadással szemben 12.961,929 frt bevételi többletet irányzott elő.

Tehát a bevételek többletének előirányzata a kiadásokét 3.089,671 frttal multa felül. Ugyaneny-

nyivel kevesebb deficit irányoztatott elő tehát az 1871-re évre, és így mindössze körülbelül 12 millió deficit mutatkozott az előirányzatok szerint.

Egészen véve pénzügyi helyzetünknek azon képe, melyet a pénzügyminister beszéde nyújtott, kedvezőtlennek nem volt nevezhető, mert a kiadások növekedésével arányban volt, sőt azt fölül is multa a a bevételek emelkedése, az investitiók folytán évről évre erősödővén, a terheket is könnyebben elviselhető.

A költségvetés tárgyalása igen animosus volt, azonban tagadhatlanul gyakorlatiasabb irányu valamennyi addigi budgetvitáinknál.

Míg az ellenzék mérsékeltabb árnyalata a költségvetést egészen s általánosságban megtagadni nem kívánta, addig a szélsők nevében Simonyi Ernő ismét határozati javaslatot nyújtott be, melyben a kormánytól helytelen közjogi és belügyi politikája miatt a költségvetést megtagadta. Nem volt érdektelen mint védte a szélsőbal által sarokba szorított balközép a budgettel szemben követett eljárását. Vezére Tisza Kálmán nyíltan tagadta, hogy a budget megszavazása a bizalom kérdése lenne.

Nem ismer esetet, kivéve alig egyet vagy kettőt, de azt is olyankor, midőn az ellenzék elég erősnek érezte magát ez által a főnálló kormányt megbuktatni, — hogy általában az egész költségvetés meg nem szavazását tűzte volna főadatául akkor, midőn alkotmányos tárgyalás folytán kellett az ország szükségleteiről gondoskodni. De ezt, — úgy mond, — még egy más oknál fogva sem teheti. Azt tartja, és ezzel éles célzást tett a szélsőbal felé, hogy minden politikai pártnak gondolnia kell, hogy azon tévfogalom ne harapodzik el a nép között, miszerint ha többségre jutna, akkor egyáltalában nem kellene adót fizetni.

A budget-tárgyalásnak különben több oly mozzanata volt, mely a kölpolitikát érinté s világot

vetett az országos közveleménynek a német-francia háború s a monarchiának azzal szemben követett politikája iránt táplált nézeteire. A szélsőbal, mely midőn ujoncokról van szó, nagy emphasissal szokta hirdetni, hogy „egy fillért sem szavaz meg“, hasonló főnhangu követelékenységgel kárhoztatá a non-interventionnak politikáját, Elsass-Lotharingia reincorporatiójának meg nem akadályozását. A nagyobb rész csak diplomatiiai interventiót akart s csak egy találkozott közöttük: Simonyi Ernő, ki az interventio eszméjét egész következetességgel karolva föl, a háborús beavatkozást sürgette.

A parlament roppant többsége melegen helyeselte azon politikát, melynek érvényrejtatása nagyrészen a magyar befolyás müve volt s melynek kiadala leghatalmasabb cáfolata azon vádnak, hogy Magyarország befolyását a külügyekre az 1867-diki egyezmény folytán elvesztette.

Az 1871. március 19-iki ülésben tartotta Andrásy Gyula gr. minisiterelnök nevezetes beszédét a nagy francia háboruban követett politika mellett. A szélsőbal szóvivői hetyke tulbizakodottsággal azt veték a kormány szemére, hogy a kormány békepolitikájának indoka „a félelem s a meghunyászkodás“ volt. A „kormány, — ugymond, — ha a félénkség politikáját követi vala: belement volna a harcba: de nem ezt követte, hanem követte az önérzet és a nemzet erejébe vetett bizalom politikáját, melyekben föltalálta azon erőt, mely megengedé neki, dacára az európai események előre látott bekövetkezendő nagy változásainak, hogy nyugodtan várja be a háboru esélyeit.“

Maga a sajátképi budgetvita is sok érdekes mozzanatokkal birt. A pénzügyi bizottság indítványja folytán a képviselőház a költségvetés alaki részét illető több nevezetes határozatot hozott. Elhatározta, hogy az állam kölcsönei és hitelműveletei mindig elkülönítve mutattassanak ki a budgetben és ezóta

költségvetéseinknek az ordinariumon és az extraordinariumon kívül még egy harmadik része is van: a pénztári és hitelműveleteké.

Az ország valamennyi tanintézeteinek a közoktatásminister kezelése alá való helyezését rendelte el; meghagyta, hogy a közalapok költségvetései ezután az illető tárcák alá soroztassanak. Végre meghagyta egy országos könyvtár fölállítását s szolgálati schematismus elkészítését.

Az egyes tárcák költségvetései szigorú kritika alá vonattak; nem egy törlés történt; de bár általában a takarékoság szüksége hangsúlyoztatott is, a részletekben inkább bőkezű, mint szűkmarku volt a törvényhozás.

A magyar parlamentre is alkalmazható azon finom megjegyzés, melyet az angol budgettárgyalások módjára nézve Bagehot tesz. „Ha sok tapsot kívántok aratni, úgy tartsatok lelkes és hazafias beszédeket a takarékoságról általában véve; ha biztos vereséget kívántok szenvedni, indítványozzatok megtakarítást az egyes részletek körül.“

A közösügyi járulék a delegatiók által 23 millióban alapított meg, s bár e tétel törvény értelmében vita tárgya nem lehet, a szélső bal megragadta az alkalmat, hogy a külügyek vezetését megtámadja.

Az ipar- s földművelési tárca költségvetése alatt főleg a posta- és távirdaügy s a mezőgazdasági oktatás javítása kívántatott. Korizmics László határozati javaslatot nyújtott be a földművelési iskolák érdekében.

Az igazságügyi tárca tételei hosszabb s élénk tárgyalásokon mentek keresztül. Főleg a codificationalis munkálatoknál nyílt sok panaszra alkalom.

Ghyczy Kálmán határozati javaslatban kívánta utasítani a kormányt egy állandó codificationalis organum javaslatának elkészítésére, addig a tételt meg nem szavazta. Azonban a ház Deák Ferenc

indítványára az előirányzott 50,000 frtot megadta; azonban úgy, hogy ezen összeg ne az igazságügyministernek, hanem az egész kormánynak szolgáltatassék ki s ennek megfelelően a miniszterelnökség alá soroztassék.

A közoktatási tárca, mely Eötvös József hirtelen és megdöbbentő kimulása által megárvult, Pauler Tivadarban nyert új vezetőt. A vita a múlt évhez képest igen lanyha volt. A tanfölgügyelők eljárását, a népis-
kolákban használt tankönyveket bírálatnak vetették alá, Schwartz Gyula a népoktatási törvény módosítását indítványozta, míg Irányi a fölnöttek oktatásáról törvényjavaslatot kívánt, mely kérelmet az új miniszter csakhamar teljesíté is.

A közlekedési ministerium budgetje alatt Wahrmann Mór a forgalmi akadályok elhárítása végett határozati javaslatot adott be, mely tárgyalatván, el is fogadtatott. Sürgettetett a fiumei kikötő, a pest-zimonyi vasut s több más országos és — magánérdekű vállalat létrehozása. A közmunkatörvény, az ut- és vízszabályozási terv szükségét is mindenfelé hangsúlyozták, s e tárgyban a törvényhozás még azon év nyarán két közhasznú szerves törvényt alkotott: a vízszabályzó társulatokról s a víz- és gátrendőrségről.

A pénzügyministeri költségvetés alatt kifakadás történt az államhivatalnokok szaporítása ellen; az ellenzék kijelenté, hogy az államhivatalok végleges szervezéséig egy fillér új költséget sem szavaz meg. Szintugy ellenzé már az általános tárgyalás alatt a kisebb hivatalnokoknak (kik 1050 frt.-nál kisebb fizetéssel bírnak) a ministerium által javaslatba hozott fizetés-fölemelést is, s az éhezöket készpénz helyett határozatlan időre szóló váltókkal kívánta megnyugtadni. Az adókataster szabályozását kívánta; az illető törvényjavaslat már a ház irattárában hever ugyan, de fölvételére nem nyílt idő.

Végre még a kimaradhatlan Móric Pál hallatta monopoliumellenes s szüzdohányos szózatát.

A honvédelmi budgetnél az ellenzék mérsékeltebbjei is méltánylólag beszéltek a honvédség gyors emelkedéséről, melyet csak Andrássy gr. óvatos és kimélyes politikája fejleszthetett oly nagygyá, mint a minőnek ma látjuk. Zugolódott afelett, hogy indítványa, melyet a honvédségnek tűzér- és műszaki csapatokkal felszerelése iránt csak imént benyújtott, a kormány s a többség által elejtetett, mert amíg az ellenzék a honvédségben már a különvált magyar hadsereget szemlélte, addig a többség az 1868-iki véderőtörvény legalis értelmében benne csak a hadsereg kiegészítő s együttoperáló alkatelemet tekintette.

A Ludoviceum ügyét is sürgette, s Várady Gábor gúnyosan jegyzé meg róla „Az akadémia most is a kórházban szynlik, s nem tudjuk, hogy mikor fog reconvalescálni.“

Ma kénytelen bevallani, hogy reconvalescált előbb, mint hitte s reménylette; reconvalescált pedig nem az ellenzék phrázisa, hanem a kormány buzgalmas s erélyes föllépése folytán.

X.

A községi törvény és a bírósági szervezés.

A nagy municipalis reorganisationnak szerves tartozéka, a községi rendezés körülbelül csak egy évvel állapított meg a megyetörvény megalkotása után.

A községi javaslat az 1871-iki március havában, — a költségvetés letárgyalása után került tanácskozmány alá az osztályok, főleg az akkori III-ik osztály beható módosításai által megváltoztatott új szerkezet szerint. E törvényjavaslat tárgyalása koránsem vett oly dimenziókat, mint a megyei törvényé; annál kevésbé, mert a viták többé-kevésbé csak visszhangjai voltak az elmúlt parlamentí csata alatt pro és contra elhangzott érveknek, miután a községek belszerkezete egészen a municipiumok analogiája szerint épülvén ki, azon intézmények, melyek amott az önkormányzat szélesebb köreiben alkalmaztattak itt kicsiben és az önkormányzat szűkebb körében ugyan, de hasonló minták szerint leltek alkalmazást.

Törvényhozásunk — és ebben a pártok között ritka egyértelműség mutatkozott — a községeket a vármegyei hatóság alatt továbbra is meghagyandónak tartotta s a törvényhatóságoknak s tisztviselőknek a községi élet minden fontosabb mozzanataira a viszonyaink által eléggé indokolt befolyást biztosította. E mellett azonban a községek önrendelkezési jogát a kellő mértékig megadta s ezen belől emancipálta őket a vármegyék gyámkodása alól. A községek szabad fejlődése, szellemi s anyagi haladása ez

által biztosított és az önkormányzat föltételei megadattak. A jó közigazgatás érdekében az adminisztráció a községekben is a felelősség elvére fektetett és a bizottságok fele itt is a legnagyobb adófizetők köréből alakítottak.

Az ellenzék, mely alapul szintén elfogadta a törvényjavaslatot, főleg két kifogást támasztott ellene, egyik a belügyminister közigazgatási biráskodását, másik a virilis szavazatokat illette.

A törvényjavaslat a község és a törvényhatóság között fölmerülő peres kérdések eldöntését a belügyministerre bizza. Az ellenzék e közigazgatási perek eldöntését ellenben a rendes bíróságok föladatává kívánta tenni. A municipalis vita alatt Tisza Kálmán még egy specialis állambiróságot kívánt e célra, most egy lépéssel tovább menve, már a rendes törvényszékek competentíájához akarta utasítani e pereket. Sőt beadott indítványa értelmében ezekhez tartoznának a sajátképi közigazgatási pereken kívül, midőn t. i. egyeseknek a község, a községnek a törvényhatóság vagy a kormány intézkedései által sérelem okoztatott, még azon esetek is, midőn a törvénynek vagy valamely törvényhatósági vagy kormányrendeletnek concret esetben való értelmezéséről van szó, továbbá, midőn e rendeletek törvényessége kérdés alá vétetik.

A többség szónokai ellenben nem ok nélkül hivatkoztak arra, hogy, ha ily roppant fontosságú és következményeiben az egész közigazgatási és bírói szervezetet érintő, sőt megváltoztató új intézmény honosztatik meg, szükség, hogy az ne így érintőleg a községi törvényben, hanem egy organicus törvény által az egész államszervezetben vitessék keresztül. Azt is és méltán meggondolandónak tartották, vajjon a közigazgatási illetőséget lehetne-e még most specialis közigazgatási törvények hiányában a rendes törvényszékekre ruházni, melyek nem tudnák, mily törvény szerint ítéljenek? Éles észszel elemezte ezen

nehézségeket Csengery Antal, ki közigazgatásunk hiányait és szükségait egy félórai eszmegazdag beszédben tanulságosan elének tünteté.

Arra kell törekednünk, ugymond, hogy a közigazgatás minden ága külön törvény által szabályoztassék. Utalt Angliára, hol a parlament roppant számu, különösen közigazgatási actát alkot, minek az a következménye, hogy Anglia a kormányrendeleti jogot az életben alig ismeri. Emellett gondoskodnunk kell arról is, hogy a közigazgatás a helyes törvénykiszolgáltatásnak ugyanazon biztosítékait nyujtsa, melyeket a bíróságok adnak. Ha e föltételek elérettek, ugy eljő az idő, midőn a közigazgatási főlebbviteli forumok kérdésével is foglalkoznunk kell, de akkor is jól meg kell fontolnunk azt, vajjon mily nyomon járjunk: Anglia példáját kövessük-e, mely a rendes bíróságok elé utasítja e pöröket, vagy Belgiumét, mely egy specialis hatóságot állított föl részükre az államtanácsban? Addig pedig tartsuk fenn a miniszeri bíráskodást s elégedjünk meg azon biztosítékokkal, melyeket a kérvényezési, interpellationális jog az administratio folytonos ellenőrzése a nyilvánosság terén s a parlamentben nyujt.

A virilis szavazatok ellen és mellett ujjolag a régi érvek hozattak föl. Tóth Vilmos belügyminister a virilis szavazatot védőleg azon viszonyokra utalt, melyek a községekben a birtokrendezés folytán előállottak. A perlekedők közt viszály támadt és e viszály nemcsak a volt földesur és a jobbágyság közt harapódzott el, hanem átment a zsellérek s telkes gazdák közé is. Ily viszonyok közt — kérdé — remélhető-e, hogy azon elem, melytől az önkormányzat erősödését és fölvirágzását első sorban várjuk — pusztán választás által be fog jutni a bizottságokba?

A törvényjavaslat három kategóriára osztván föl a községeket, — (1) kis, 2) nagy községek 3) rendezett tanácsu városok) — míg a két előbbiben a tiszt-

viselők választását az összes választókra bizza, addig a rendezett tanácsu községekben a bizottságok föladatává teszi. Az ellenzék e pont ellen is kikelt s a tisztválasztást rendezett tanácsu városokban is az összes választókra akarta bízni.

A többség azonban hosszabb vita után itt is az eredeti szerkezetet tartotta meg, miután így inkább látta biztosítva a tisztviselők értelmiségét s szakképzettségét, melyre a rendezett tanácsu városoknál ép oly súly fektetendő, mint a többi törvényhatóságoknál.

Miután a törvényjavaslat ezen irányelvek szerint az alsóházban elfogadtatott, a főrendekhez küldetett át, kik azon több változtatást tettek. Ezek között csak egy érdemel különös említést, melyhez utóbb a képviselőház is hozzájárult s ez abban áll: hogy rendezett tanácsu városokban a számadások a megyéhez küldendőek felülvizsgálat végett, ha ezt bárki kívánná.

Mig a községi rendezés az administratio szervezésével állott kapcsolatban, addig a bizottsági szervezet, melylyel törvényhozásunk az 1871. év nyarán foglalkozott, azon rendezést, melyet az országgyűlés már 1869. évben elvileg megállapított, gyakorlatilag foganatosítandó s az életbe átviendő vala.

Az első folyamodásu bíróságok rendezésére nézve Horváth Boldizsár igazságügyminister már az 1869. év nyarán nyújtott be törvényjavaslatot, mely a legnagyobb viszontagságokon ment keresztül. Az eredeti javaslat 133 törvényszéket és 369 járásbíróságot tartalmazott.

A javaslat véleményadás végett egy 25 tagu bizottsághoz utasítván, ez az illetőség kérdésébe is behocsátkozott. A törvényszékek számát soknak találva, csak 90 törvényszéket javasolt, de 414-re szaporított járásbíróságok illetőségét tetemesen kiterjesztvén, telekkönyvi és birtokbírósági hatósággal is fölruházta.

De az egyes bíróságok hatáskörének e kiterjesztése fölkaparta a jogászi közvéleményt: a bírói és ügyvédi kar memorandumokban tört lándzsát a társas bírósági rendszer mellett, s az egyes bíróságok túlsúlya ellen. E sűrű fölszólamlások a bizottságot arra kényszerítették, hogy e tervtől elálljon s a régi (az 1868-ki perrendtartásban gyökerező) illetőség mellett 115 törvényszéket és 407 járásbírószágot javasoljon. Midőn javaslatát beterjeszté, villámcapásként sújtott le a pénzügyminister azon nyilatkozata, hogy e szervezet fölötte drága s az ország pénzügyeit tülterheli. 12 törvényszékkal és 47 járásbírószággal több van benne, mint mennyit az ország pénzügyi helyzete elviselhet. E nyilatkozat nagy zavart idézett elő, annival inkább, mert az országgyűlés második ülésszakának befejezése közelgett, és ha a javaslat ezalatt tárgyalatlanul marad, az új bírói szervezetnek mindenfelé kívánt és 1872 jan. 1-ére kiállításba helyezett életbeléptetése ujjal késedelmet szenved. Ily kényszerhelyzetben a többség csak egy expedienst talált, mely a kimenekülésre vezethetett, s ez a kormánynak adandó fölhatalmazás volt 102 törvényszék és 360 járásbírószág föllállítására a régi illetőség alapján. E javaslat elkeseredett ellenzésre talált az ellenzéknél, mely a törvényhozási jogok abdicatióját látta benne, s a többség, hogy ezen ellenvetés élet eltompítsa, egy clausulában határozottan kimondá, hogy a szervezet becikkelyezendő és hogy a törvényhozás statistikai adatok alapján két év múlva fogja meghatározni a bíróságok végleges szervezetét.

Az új bírói szervezet alkatrésze: az ügyészség szintén törvényileg szabályoztatott és modern szervezeti alapokra fektettetett. Az ellenzék e törvény ellen azt hozta föl, hogy az ügyészeket hivatalos működésükben igen nagy függésben tartja a főügyésztől, illetőleg az igazságügyministertől, míg a többség ezt főleg azon szempontból védte, hogy általa

a törvénykezés egysége országszerte fõntartassék s megóvassék. Ezenkívül törvény alkottatott a bírósági végrehajtókról is, mely szintén kiegészítõ része az új szervezetnek.

A bírósági szervezet ma már nem csak papíron áll, hanem életteljes mûködésben van országszerte. Az új igazságügyminister Bittó István — mert Horváth Boldizsár még a szervezés elõtt lemondott — a törvényhozás által adott fõhatalmazással akként élt, hogy még a legszigorubb ellenzéki bírálat sem tudta általában megtagadni az új elhelyezésnek célszerûségét, méltányosságát.

XI.

Az urbéri, vadászati s ipartörvény. A telepítvények ügye.

A községi szervezéssel oly szoros kapcsolatban áll az urbéri viszonyoknak végleges rendezése, hogy nem hiányoztak olyanok, kik mint Tisza Kálmán a községi szervezkedést csak az urbéri viszonyok tisztázása után hitték keresztülvihetőnek. A községi rendezés után törvényhozásunk azonnal is hozzálátott az urbéri viszonyoknak rendezéséhez, melyet a trónbeszéd a jelen országgyűlésnek eminens főadatává tett.

Az urbéri törvényjavaslat az 1848-dik IX. t. c. által megszüntetett urbéri kapcsolatból eredő jog- és birtokviszonyok rendezésével foglalkozik. Azon ösvényen halad, melyre a magyar törvényhozás már az 1836-iki törvények megalkotásakor lépett, midőn a jobbágyság urbéri tartozásait földesuraik irányában meghatározva, a jobbágyság birtoklási jogát biztosította. Tekintettel kellett lenni az elmúlt évtized alatt kifejlődött tényleges birtokviszonyokra is, melyeknek alapjául az urbéri nyiltparancs szolgált; formailag nem alkotmányos törvény, de lényegét tekintve nem egyéb, mint az 1848-ban kimondott alkotmányos elveknek életbeléptetése és végrehajtása.

Az urbéri törvény tizenegy fejezete közül az első általános határozatokkal foglalkozik, melyekben kimondja, mely jogok és kötelezettségek szűntek meg az urbéri kapcsolat eltörlése által; a következő fejezetek szólnak: a pusztá telekről; a foglalásokról; a

maradványföldekről ; az erdei haszonvételekről ; a nád-lási haszonvételekről ; a legelő elkülönzéséről.

A birtokrendezési eljárásról szóló következő fejezet a törvény határozatai szerint fölmerülő minden pört az első folyamodásu kir. törvényszékek elé utasít. Másodfolyamodásu bíróság a kir. ítélőtábla, harmadfolyamodásu a legfőbb ítélőszék. Külön semmiségi panasznak nincs helye és a semmiségi okok a fölebbvitelben adandók elő.

A legközelebbi fejezet az urbéri birtok eldarabolása és szerzése iránt fönnálló korlátozásokat törli el.

A következő tekintettel az Erdélyben fönnálló specialis urbéri viszonyokra, Erdély, ugy Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd megyék és Kővárvidék urbéri viszonyait tárgyalja.

Végre a vegyes és átmeneti intézkedések állapítottak meg.

Midőn az ekként megállapított törvényjavaslat 1871. május hóban a főrendeknél tárgyalatott, ezek több módosítást javasoltak hozzá. Ezek közül egykettő el is fogadtatott, a többieket azonban a képviselőház máj. 26-iki ülésében elvetvén, a főrendekhez visszaküldé.

Ezek azonban továbbra is ragaszkodtak módosításaikhoz. Midőn a főrendek ezen második üzenete az alsóházban az eloszlás előtti ülésben jun. 7-én tárgyalatott, Deák Ferenc indítványára a törvényjavaslat az osztályokhoz visszautasított, hogy e tárgyat octóberben ismét fölvegyék és ha lehet, compromissum által megoldják.

Bittó Istvánnak, az uj igazságügyministernek sikerült mindkét felet engedékenységre bírni s a compromissumot létrehozni ; minek folytán a törvény létrejöhetett s legsürgősebb kérdéseink egyike megoldást nyerhetett. Az urbéri törvénnyel rokontárgyak azon meghozott törvények is, melyek az írtványokról s a tagosításról s arányosításról Erdélyben szólnak.

A tulajdonjog körébe eső kérdésekkel foglalkozik a vadászati törvény is, mely ujonnan szabályozta az 1848. előtti időkből fennálló, a feudális viszonyokkal összefüggő s rendezetlen vadászati jogot. Már 3 év óta hevert a képviselőház irománytárában a kormány által benyújtott vadászati törvényjavaslat; a központi bizottság még 1869-ben foglalkozott vele, de tárgyalása ismételve elhasztatván, csak a múlt év novemberében kerülhetett napirendre. A vadászati jog a tulajdonjog elválaszthatatlan tartozékának mondatik ugyan, de e jog gyakorlata azon nemzetgazdasági s rendőri szempontok által igen is indokolt megszorításnak vettetik alá, hogy a vadászati jog személyes használata csak 100 vagy több hold birtokosának engedtetik meg. Az ellenzék ezen utóbbi clausulát határozottan ellenzé, de igen helyesen jegyezte meg Bittó István igazságügyminister, hogy e szabály nélkül a felügyeletet egészen lehetetlen lenne főleg ott, hol annyira parcellirozva vannak a birtokok, hogy egy embernek gyakran 4—5 holdból áll az egész birtoka, s az sincs egy tagban, hanem van 3, 4 házáron. Minden vadász után, ki elindul, csószot kellene küldeni, ki felügyeljen arra, vajjon azon nyulat lőtte-e az illető, mely az ő földjén, vagy azt, mely szomszédjáén ugrott föl?

De hogy a kisebb birtokosok se zárassanak ki a vadászati jogból, a törvényjavaslatba azon módosítás vétetett föl, hogy a vadászati jog gyakorlata megengedhető a kisebb birtokosoknak is, ha egyesülnek s egyesített birtokuk legalább 100, 1600 négyszögöllel számított holdra terjed.

Voltak olyanok is, kik a tenyésztési tilalmi idő fönntartását elleneztek és Halász Boldizsár ellentörvényjavaslata épen a tilalmi idő mellőzésén alapult, de a törvényhozás nem vélte mellőzhetőnek e főtételt, mely hazánkban még sokkal szükségesebb, mint bárhol egyebütt.

Az iparnak általánosabb érdekeit karolja föl az

ipartörvény, melynek tárgyalási fázisai nem kevésbé bonyolultak az imént említett törvényénél.

A már 1869-ben beadatott kormányjavaslatot az osztályok s azok nyomán a központi bizottság lényegesen átalakították. De az ország részéről annyi kérvény érkezett be ellene, az iparosok többsége annyira visszasovárgott a céhek korszaka, a „próbadarabok“ és kényszerszövetek után, hogy a ház ujjal egy 15 ös bizottsághoz utasítá. Ez munkulátát a törvényhatósági községi törvény megalkotása után újra több pontban módosítá. A vadászati törvény után végre e fontos javaslatnak is jutott idő.

Az ipartörvény törvénytárunknak egyik legjellegesebb cikke s úgy alakilag, mint tartalmilag tökéletes legislatív munkálat. Tartalma s beosztása ez: I. az ipar megkezdése, II. az ipar gyakorlása, III. a segédszemélyzet, IV. az ipartársulatok, V. az áthágások s büntetések, végre VI. az iparhatóságok s az eljárás.

Kimondván az iparszabadság fontos elvét, az iparjog gyakorlatát csakis a kortól teszi függővé. Elvetette az engedélyezési rendszert, s az iparágak bizonyos időre való betiltatását csakis bírói ítélettel tette függővé; mellőzte a munka-könyveket, melyek jó idő óta ugys elveszték hitelüket. A céheket mellőzte, melyek az ipar fejlődésére oly szükséges versenyt akadályozzák, de helyettük az önkényes szövetkezésen alapuló iparos társulatokat hozta be.

E törvény tárgyalását a pártérdek és viszály nem zavarta meg. Csak egy tárgyidézett elő nagyobb differenciát a pártok között: Győrffy Gyulának azon indítványa, mely a hirlapüzletet is a szabad iparra akarván bízni, az 1848-iki sajtótörvényben megállapított hirlapi biztosíték mellőzését javasolta. A képviselőházban egy szavazási „non putarem“ folytán a kisebbségi nézet érvényesült, azonban a főrendek a hirlapbiztosítékot föntartó módosítványt ígtattak az átküldött törvényjavaslatba, s ezen üzenetük el is fogadtatott

az alsóházi többség által, mely sajtóviszonyaink által még nem látta indokoltnak az 1848-ki sajtótörvényt ez irányban megkönnyíteni s ez által a tekintélyéből már úgy is sokat veszített hirlapirodalom degenerációját elősegíteni.

E hasznos szervezési törvények ma már életben tanusítják jótékony eredményüket, míg az ország polgárainak egy egész osztályát érdeklő tárgynak, a telepítvényes községek ügyének rendezetlensége sajnos jele azon tárgyalások sikertelenségének, melyeket a törvényhozás ezen ügyben folytatott.

Még a mult nyári szünetet megelőzőleg az alsóház vezérfiai által törvényjavaslat adatott be, mely moratoriumot szabott ki a telepítvényeseknek ügyük végleges rendezéséig. E moratoriumot a főrendiház akkor két ízben visszautasítá. A sarkalatos nézeteltérés a határozott időre telepített községeknél fordult elő.

A főrendek a beltelek s a kültelek jogi minősége között különbséget tettek; míg az első a telepítvényeseknél tulajdonul meghagyni kívánták, addig az utóbbinak visszaválthatlanságát s a tulajdonosok szabad rendelkezése alá tartozóságát vitatták. E nézeteltérés miatt a moratorium nem jött létre, sőt megakadt azon törvényjavaslat is, melyet a telepítvényesek ügyeinek végleges rendezésére nézve a ház a szünetek után tárgyalt. Bittó igazságügyminister ez ügyben is megkísérté a compromissumot, épugy, mint az urbéri törvénynél, de a nézetellentétek itt sokkal élesebbek voltak; a képviselőház az ideiglenes szerződés mellett kötött telepítvényeknél 10 hold minimumot kötött ki, míg a felsőház megmaradt juniusban vitatott nézeténél. Talán még sikerült volna ezen ügyet a sessió végnapjaiban közmegnyugvásra megoldani, ha az ellenzés agyonbeszélési taktikájával a közhasznu és égető javaslatok egész sorozatát meg nem akasztja.

XII.

**A 30 milliónyi államkölcsön. A kormányelnöki változás.
Az 1872-iki államköltségvetés s a bankügy tárgyalása.**

A magyar törvényhozás néhány év alatt az országot egy nagy kiterjedésű s messze elágazó vasúthálózattal gazdagította; ez által hasznos közgazdasági beruházást tett, melyek áldásait a jelen s az utókor nemzedék egyaránt élvezendik, de egyuttal súlyos pénzügyi terheket rakott vállaira. Az 1868-ki vasuti kölcsön fölhasználásán kívül még 30 milliót tettek az államvasutak költségei, melyeket a törvény kiépíttetni rendelt, s melyeknek építése már tettleg is foganatba vétetett. Hozzájárult ehhez a fiumei kikötő kiépítésének mintegy 13 millió s 200 ezer forintra előirányzott költségvetése is, melynek állandó adósság útján való beszerzését törvény rendelte.

Ezen költségek fedezésére a kormány az 1871-ik év őszén egy 30 milliónyi kölcsönt javasolt. A föltételek, melyek közt megköté (5%) kedvezőbbek voltak valamennyi eddig kötött kölcsönnél, miután a kölcsön 3%-el olcsóbb volt az 1868-ikínál.

A törvényhozás még a költségvetés előtt tárgyalta e kölcsönt. Elvben a baloldal sem tagadta ily kölcsön fölvételének szükségét.

Nem tagadhatta, hogy ferde finansziális politika volna az államnak ily rendkívüli kiadásait, melyek a jövőre korra számított beruházások jellegével bírnak, a rendes bevételekből fedezni akarni. De megtámadta a kölcsönfölvétel módozatait. A IV. osztálynak ellenzéki előadója Péchy Tamás főleg két

ellenvetést hozott föl ellene. Helytelennek mondá először, hogy a kölcsön tárgyalása a költségvetéstől imígyen elszakittatik, másodszor: hogy egyszerre ily nagy összeg vétetik föl, mire momentán szükség nincs.

Széll Kálmán a központi bizottság tevékeny előadója, ki az elmúlt országgyűlés két utolsó ülészakában minden fontosabb pénzügyi kérdésben az előadói tisztet fényes sikerrel tölté be, mindkét ellenvetésre kész volt a találó válaszzsal. A fizetések — ugymond, — melyek e kölcsönből eszközözlendők, már mind a törvényekben állapítvák meg, vita alá többé nem kerülhetnek s az sem szenved kétséget, hogy ezeket rendes bevételi forrásainkból nem fedezhetjük: így tehát mi sem gátolja azt, hogy e kölcsön tárgyalását a költségvetéstől külön válaszszuk. A második kifogásra ugy válaszolt, hogy, ha most még nincs is szükség jelenleg az egész kölcsönre, bizonyos, hogy előbb-utóbb szükség lesz rá, még pedig nem is hosszú idő lefolyása alatt. Jobb tehát ezen összeg befolyását már most biztosítanunk az állam részére, annál inkább, mert nem tanácsos folyvást apró kölcsönöket kötni, melyeknél a föltételek még talán nem is lehetnek oly kedvezők, mint a jelen kölcsönnél.

Az országgyűlés tehát elfogadta e kölcsönt, melynek összegei a törvényhozás által meghatározandó közhasznú productív vállalatokra fognak fordítatni.

Az 1872-diki költségvetés tárgyalása az eddigieknél, különösen a legutolsó két évinél kétségkívül lanyhább volt, s az egyes tárcák költségvetésein gyorsabban esett a ház keresztül s bár addig, míg a normal budget keresztülvive nem lesz, rendszeres s tökéletes budgettárgyalást nem is remélhetünk, még sem tagadhatjuk, hogy a folytonos alkotmányos gyakorlat által budgettárgyalásaink javulnak, rövidülnek, az oda nem illő felszólalások száma gyérül, az ad-

ministratio ügykörébe való beavatkozás ritkábban fordul elő, nagyobb fogékonyság kezd mutatkozni az administratio nehézségei iránt, és így nagyobb méltányosság a kormányintézkedések bírálatában is.

Ez az általános tapasztalat, ámbár egyesek, sőt egész pártoknak eljárása még folyvást nem egyéb, mint kigunyolása a helyes s célszerű budgettárgyalásnak, s ilyenekkel még az 1872-diki budgettárgyalás alatt is nagy számmal találkozhattunk az ellenzék részéről.

A budgetvita előjátéka azon személyváltozás volt, mely a magyar kormányban gróf Andrássy Gyulának közös külügyministerré való kineveztetése folytán véghezment. Utódává a kormányelnökségben ő fűlségének 1871-dik november 14-dikéről kelt elhatározása szerint Lónyay Menyhért gróf közös pénzügyminister neveztetett ki. — A kormányváltozás idejére nov. 13-tól 16-áig a ház ülései Szilágyi minister indítványára félbeszakítottak, nov. 16-án jelent meg a képviselőházban Lónyay gr. ministertársai élén, kiket a király az új ministerelnök előterjesztésére s ellenjegyzése mellett, mint azt a parlamentáris praxis és az 1848-diki törvények rendelik, állásaikban megerősített. Nagy tetszéssel fogadott beosztójében jelzette röviden azon politikai irányt, melynek képviselője az új ministerium.

Ezen irány nem egyéb, mint azon politika, melyet a Deák-párt 1867-ben inaugurált s azóta következetesen folytatott. A többségre apelláló ezen szavai s a hivatkozás a jövő választásokra az ellenzékét igen elkeseríték s Tisza Kálmán egy későbbi beszédében bevallá, hogy csakis ezért utasítá vissza azon fölhívást, melyet az új ministerelnök a budgettárgyalások megrövidítésére nézve hozzá intézett. Pedig a legcorrectebb s legparlamentarisabb eljárás volt a ministerelnöktől az ország s a ház előtt jelezni azon politikát, melyet követni szándékozik; az ország előtt, hogy tudja, mily pártból került ki az új ministerium,

a ház, illetőleg a többség előtt, hogy tudja, mely irányban kíván haladni s e szerint nyujtsa neki vagy vonja meg tőle támogatását.

A miniszerelnöki változás csak személyi jellegű volt; sem a közjogi politikában sem a belkormányzat elveiben nem idézett elő változást; Lónyay gróf ragaszkodott az Andrásy ministerium által benyújtott minden törvényjavaslathoz, adópálta az 1872-ki költségvetési előirányzatot, mely még szeptember hónapban nyujtatott be.

Az 1872-ki költségvetési előirányzatban a kiadások s a bevételek viszonyát Kerkapoly pénzügy-minister a költségvetést bemutató nagy beszédében ekként adta elő:

A kiadások, melyek az 1870-ki előirányzatban a multhoz képest 10 millió frttal magasabban vannak előirányozva, ujra emelkedtek, és pedig a költségvetés eddigi complexumában, 8.043,000 frttal. Ehhez járultak a határörvidéknek most először fölvett kiadásai is 6.389,000 frttal, úgy hogy az összes többlet 14.432,000 frtot tesz. A rendes bevételek a határörvidéken 3.817,000 frtra mennek föl, ennek folytán itt mintegy 2.572.000 frt hiány jelentkezik. Hozzáadva ehhez a 8 milliónyi több kiadást lesz fedezendő többlet 10 és fél millió forint. Ezen összeg azonban majdnem teljesen fedeztetik az eddigi bevételi forrásaikból eredő többlet által; a különbség a rendes és rendkívüli kiadások között, illetőleg a mutatózó hiány e szerint tesz 4.861,449 frtot, csak 338,000 frttal többet a mult évihez képest.

A pénzügyi helyzet tehát általában véve kedvezőnek volt mondható, mert az ordináriumból eltűnnék minden hiány, sőt többlet mutatkoznék akkor, ha közbe nem jő a határörvidék reincorporatioja s az ezzel járó harmadfél milliónyi deficit, valamint az új bírósági szervezet, mely szintén közel 3 millió kiadási többletbe kerül. Ezen eredmény az országgyűlés előtt annál kedvezőbbnek tűnhetett föl, minél na-

gyobb kételyekkel fogadta az 1871-ki előirányzatot, attól tartva: ha vajjon nem tulságosan magasán irányozta-e elő a pénzügyminister a bevételeket, melyek — mint fentebbi fejezeteik egyikében irtuk — 12—13 millióval magasabbra vétettek az 1870 évinél. De megnyugtatólag s örvendetesen hatott e részben a pénzügyminister azon nyilatkozata, hogy az 1870. év rendes bevételei máris magasabbaknak bizonyultak, mint a mennyire azok előirányoztattak, és így az 1870-ki eredmények 1871-re tett számítását fényesen igazolták.

A pénzügyi bizottság s jelentés nyomán a képviselőház több törlést tett a költségvetésen, bár oly messzire nem mentis, mint az ellenzék, melynek Ghyczy K. és Szontagh Pál által benyújtott különvéleménye a leghasznosabb, sőt mellőzhetlenül szükséges kiadásoknak megtakarítását javasla, ezen uton három és fél millióval csökkenteni kívánván a deficitet. E szatócsgazdálkodás a kőutak építésétől 8.380,00 frt, az államvasut fölszerelésétől s a forgalmi eszközök szaporításától 200,000 forint, a népiskoláktól (!) 25,000 frtot, a selmeci akadémiától 46,000 frtot, a postaintézetétől 300,000 frt, a távirdától 400,000 frtot megtagadni kívánt, mert pénzügyi helyzetünk olyan, mely saját szavai szerint „nem csak nélkülözést, de szenvedést is vár tőlünk, s mely nem csak a hasznosnak, de a szükségesnek megtagadását is követeli.“ E tekintetben teljesen igaza volt Wahrmann Mórnak, midőn azt mondá, hogy e különvélemény legnagyobb panegyrikon volt a kormányra nézve, mert nem tudott ezeken kívül más tétéleket fölhozni, melyeket meg lehetne tagadni.

Simonyi Ernő a szélsőbal nevében a költségvetés elvetését javasolta. Hosszabb beszédben tett megjegyzéseket az ország állapotáról, a belkormányzatról, a kormány pénzügyi politikájáról. Beszéde azonban csak annyiban vált fontossá, mert Kerkapoly pénzügyministernek alkalmat adott egy nevezetes

szónoklatra, mely páratlan dialektikai remek mű s mely után az ország a pénzügyministerben parlamenti debattureink legelsejét ismerte föl.

A részletes vitának kevesebb kidomborodó mozzanata volt. Az ellenzék a consequentia kedvéért megújítja a múlt években tett javaslatait: az erdélyi kir. biztosság s csendőrség eltörlését, az 1848/9-iki rokkant honvédek nyugdíjazását hangosan sürgette. Az adóreform szüksége pártkülönbség nélkül elismertetett, s Horn Edének nem volt szükséges hosszú s oktató beszédek tartani, hogy erről meggyőzze a házat.

Míg az ellenzék föllépése itt inkább helytelen, mint káros volt: addig ártalmasak, sőt elvi következményeiben veszélyesek voltak a hivatalos lap iránt az „Athenaeum“-mal kötött szerződés s a zsilvölgyi kőszénbányák bérlete tárgyában benyújtott indítványai; melyekben a kormány által hatáskörén belül jogérvényesen kötött szerződések mellőzését, más szóval a parlamentnek administratív forummá alakítását kívánta.

A költségvetés után a választási törvényt előzőleg még egy nagy horderejű tárgy került szónyegre: a bankkérdés. Az országos jegybankügyi bizottság, melynek kiküldéséről már megemlékeztünk, az 1871. febr. 15-iki ülésben adta be munkálatát. Elismeri ebben, hogy a bankügy függetlenítésének első föltétele a valuta helyreállítása, valamint azt sem tagadja, hogy addig is szükséges oly intézkedéseket tenni, melyek által a magyar kormány és törvényhozás a bankjegyforgalomra befolyást nyerjen. Ez utóbbi főleg a bécsi nemzeti bank igazgatójának azon legutóbbi nyilatkozata után vált szükségessé, melyben a bank pesti fiókintézetének dotatiojára nézve a pénzügyi köröket nagy aggályba hozó ismert nyilatkozatát tévé.

A jegybankügyi bizottság véleményét Trefort Ágoston egy határozottan formulázott javaslatban

nyújtotta be, melyet az országgyűlés s pedig annak mindkét háza elfogadott. Eszerint a pénzügyminister utasítatik, hogy érintkezve az osztrák pénzügyministerrel, azzal egyetértőleg készítsen törvényjavaslatot a valuta rendezésének módjáról és terjeszse azt a törvényhozás elé, de addig is, míg ez megtörténhetnék, gondoskodjék arról, hogy a bankjegyforgalom oly központi közeget nyerjen az országban, melynek igazgatósága annak idején, törvényhozásilag jóváhagyandó alapszabályai értelmében a kormány felügyelete mellett függetlenül járjon el, s mely a magyar korona országai valódi hitelszükségletének fődőzésére megfelelő összegekkel rendelkeznek.

E javaslat nem zárja ki az egyezséget a bécsi nemzeti bankkal, mit Lónyay s Kerkapoly miniszterek mindenekelőtt megkísérlendőnek tartottak; de ha az egyezés nem jó létre, szabadságot enged más célszerű intézkedésekre is.

Ghyczy Kálmán határozati javaslatában egy önálló magyar jegybank javaslatára kívánta utasítani a kormányt.

A többség szónokai, köztük főleg Kerkapoly és Lónyay miniszterek, Wahrmann s Falk Miksa a valuta helyreállítását az önálló jegybank szükséges föltételének állították, de emellett kiemelték azon sokoldalú nehézségeket, melyek a valuta rendezése elé gördülnek. Azonban mindannyian hangsúlyozták, hogy e kérdés nem jogi kérdés, mert nekünk jogunk van önálló jegybankot alapítani; a 67-iki kiegyezés e jogot nem szorítja meg. A többség csak a célszerűség szempontjaiból érvelt mellette, s így megkimélte az ellenzék azon fáradságtól, hogy közjogi panaszait újra föllevenítse, de az ellenzék ennek dacára élt az alkalommal, s hangzatosan declamált az önálló magyar pénzügyről és közjogi programjáról.

XIII.

A választási törvény és az ellenzék.

Az országgyűlés munkásságának legutolsó tárgya: a választási törvényhez értünk, melynek sokat hányatott, kietlen s eredménynélküli tárgyalása keserű utóbenyomást, sivár emlékeket hagyott hátra, s homályt vont az érdemek azon fényes táblájára, melyről az elmúlt törvényhozás tevékenységének emléketűi szólnak.

A többség, a kormány emelt fővel nézhet az ítélet elé; a harc, melyet az extravágáló ellenzékkel itt vívott, a parlamentarizmus elvért, a többség-uralom eszméjéért folytatott küzdelem volt, méltó ugyan magához, mint azon törvények ügyéhez, melyeket védett; — védett az utolsó lehelletig, míg remény volt rá, a győzelemért; midőn a remény is elveszté már ehhez: — a becsületért.

A választási törvényjavaslat, melyet a kormány benyújtott s a ház tárgyalta, nem célzott gyökeres választási reform felé, pusztán az 1848. V. t. c. szabatosításáról, hiányainak pótlásáról és kiegészítéséről szólt.

Az 1848-ki törvénynek a választókerületek felosztásáról szóló részét egészen érintetlenül hagyta, a választói jogosultságot inkább csak magyarázta, s az adókönyv alapjára fektetvé; nem bántá a censust. Intézkedései e tekintetben a következők voltak: A „régijogon“ szavazók csak úgy gyakorolhatják jogukat, ha 1869-ben be voltak ez alapon iktatva. Az egy negyed telek helyett vele egyenértékű s egy adó

alá jutó földbirtok vétetett föl. A 300 frtnyi háznál 100 frt jövedelemnél s a mesterlegénynyel dolgozó iparosoknál a megfelelő összeg veszi föl alapul. Végre — s ez az egy módosítás — az u. n. honoráriókat Erdélyben a megyékben is szavazattal ruházza föl.

Ellenben gyökeresebb módosításokat hozott be a választók összeírására nézve. Állandó választói névjegyzéket javasolt, mely hivatalból iratnék össze. A reclamatiók eldöntésében a curiát tette legfőbb forummá, eltörölve a belügyministeri biráskodást. A szavazás nyilvánosságát rendeli. A ministeri javaslat továbbá a szavazást több küldöttség által eszközlendőnek kívánta, de a központi bizottság javaslata ezt megváltoztatta, a több küldöttség eszméjét azonban habár nem is imperative, de permissive föntartotta.

Nem volt, nem lehetett az országban eleinte senki sem, ki tagadni merte volna, hogy e törvény, kivált két utóbbi fejezete az 1848-iki választási törvényhez képest nagyban s egészben lényeges jobbítmány. De ha az országban itt-ott még némi panasz nyilvánult is, ez nem annyira a választói jogosultságról szóló rész, mint inkább az ellen nyilatkozott, hogy a régikerületi beosztás aránytalansága továbbra is föntartatik. De ezen aggályokat is megnyugtathatta annak tudata, hogy itt nincs szó egy végleges választási reformról, hanem csak a 48-iki törvény szabatosabb definitiójáról s magyarázatáról.

Azon érvet, melyet az ellenzék később annyira koptatott, hogy t. i. e javaslat „jogfosztást“ tartalmazna, eleintén komolyan maga sem hitte s csak igen elvétve hangoztatá.

A febr. 22-iki ülésben kezdődött meg az általános tárgyalás. Tisza Kálmán a tárgyalás elején határozati javaslatot nyújtott be, melyben a javaslat elvetését kéri s a ministeriumot egy új törvénynek még a jelen ülésszak alatti beterjesztésére kívánja

utasítani. Főaggályai voltak: hogy az erdelyi censust s a fölosztást föntartja, hogy Magyarországon a kis és nagy községeket, illetőleg a földbirtokhoz kötött censust meghagyja, s csak mint mellékes s utolsó vádat hozza föl ellene azt, hogy „igen sokakat megfoszt a választói jogosultságtól.“ Irányi Dániel, a szélső bal részéről nyújtott be határozati javaslatot, melyben a javaslat elvetését s az általános s titkos szavazaton alapuló új törvény benyújtását indítványozza.

Március 5-kéig folyt az általános vita, melynek elég érdekes és figyelemreméltó részlete volt Tóth Vilmos belügyminister két nagy beszédén kívül Szilágyi Dezsőnek, a javaslat tervezőjének föltűnést okozott beszéde, melynek első része Tisza indítványát izekre szétszedte és hatalmas logikával tönkre zuzta, míg második része az általános szavazati jogot úgy általában, mint különösen alkalmazhatóságát hazánkban emelkedett publicistai fölfogással bírálta. Mindkét szónok számadatokkal utasítá vissza azon vádat, mintha a javaslat „jogfosztást“ tartalmazna; azon ellenvetést pedig, mely az Erdélyben fönnálló választást illeté, Kemény Gábor b. sikeresen cáfolta meg. Érdekes volt Schwarcz Gyula esete is. Schwarcz t. i. az írni s olvasni tudáshoz kívánta a szavazati jogot kötni, s midőn e javaslatát Tisza Kálmán gunyolva fogadta, Schwarcz erőlyes szavakban válaszott s kilépését jelenté a pártból.

A többségi szónokok az 1848-diki fölosztásnak hiányait pillanatig sem tagadták, sőt azt is megengedték, hogy a census is idővel megváltoztatandó lesz, de mindezt csak a létesítendő adókataster alapján lehet majd végleg kiszámítani s megállapítani; a törvényhozás minden intézkedése addig ideiglenes jellegű lenne, nemsokára új revisió alá kerülne, s így az ország a folytonos census-változás szülte anomaliáknak tételnék ki.

Eddig békésen haladt a tárgyalás. A központi bizott-

ság fölszólítása nyomán a kormány beadta az incompatibilitási törvényt is, hogy az a választási törvénnyel együtt terjesztessék szentesítés alá. Egyuttal benyújtá a képviselői mandatumnak 3-ról 5 évre meghosszabbítását célzó törvényjavaslatát, melynek szükséges voltáról hazai viszonyaink mindenkit első pillanatra meggyőzhetnek. De az ellenzék heves ellenzéssel fogadta ez utóbbi törvényjavaslatot, ámbár oppositóját ez ellen is kezdetben csak a rendes s megszokott parlamenti formák keretében kívánta folytatni. A március 5-diki ülésben, midőn Helfi Ignác először kiejtette ama végzetes szót, hogy „ő és pártja erőszakkal“ is meg fogják akadályozni a választási törvény létrejöttét — e nyilatkozat roppant visszatetszést szült még az ellenzék körében is. Ott vannak az ellenzéki szónokok nyilatkozatai az országgyűlési „Napló“-ban megörökítve. Ghyczy Kálmán figyelmeztette Helfi pártját, hogy a cél nem szentesíti az eszközöket, s hogy eljárásuk a parlament méltóságával nem fér meg, Halász Boldizsár, maga is szélső bali, helyteleníté Helfi nyilatkozatát. De a mérsékelt ellenzék mint rendesen, úgy most is elragadtatott a szélsők által megindított áramlat által.

A március 7 és 8 közti emlékezetes éjjeli ülésben Tisza Kálmán pártostul átszegődött a szélsőbalhoz. A választási törvény már csak ürügy s alkalom volt a viták elhuzására; az ellenzés valódi tárgya az 5 évi mandatum volt. A házszabályok nyújtotta jogokkal a legdurvább visszaélés üzetett; az interpellációkkal, az indítványozással, a fölszólalás s névszerinti szavazással botrányos játék folytatott; a felelősség súlyának lerázása a végett látszólagos compromissum-ajánlatok is tétettek, melyek meghallgattak bár, de mindenkor visszautasítottak, mert a többség elhatározási jogának flagrns sérelmét s kijátszását tartalmazzák.

Az ellenzék elérte célját. Egy hónál tovább vitázott a cím s az első fejezet befejezése fölött! Csak

most látszott meg egész rémletes consequentiáiban, hová visz e taktika! Hiszen, ha a cím s bevezetés fölött egy hónapig vitázhattak, úgy lett volna physikai erejük a 104 §-ból álló egész törvény megbuktatására még akkor is, ha e törvényjavaslat nem most, hanem három évvel ezelőtt, mindjárt az ülésszak elején nyújtatott volna be!

A Iusvéri ünnepek előtt Lónyay Menyhért gr. minisiterelnök még egyszer megfontolásra szölitotta föl az ellenzöket, s ritka önmegtagadás hangján „kérve kérte“ azt taktikája megváltoztatására. De ez nem használt. Nem könyörült az ellenzök sem ezen a törvényjavaslaton, sem azokon, melyek utána következendettek.

A Ludovica Academia ügye, az árvizkárosultak s telepítvényeseké, a kolozsvári egyetem, a fővárosi organinisiáció s a 110 mértföldnyi vasutak, melyek állami garancia nélkül épültek volna ki, a napirendről való leszorításuk által, mind sinylik az ellenzöki taktika diadalra vergödését.

Eljárásuk összes vészterhes következményét, egy diadalmas beszödben tártá föl Tóth Vilmos belügyminister. Még egyszer replicázott azon vádra, hogy e törvény „jogokat rabol“. „Ha — így szölott az ellenzök felé — önök szerint e törvényjavaslat folytán sokan fogják elveszteni a jogot: az jele annak, hogy sokan tagadják el jövedelmüket és sokan akarják az államot megcsalni. Már pedig mi joggal követelik önök, hogy ez országban, hol a törvény iránti tisztelet a nélkül is laza, addig mig Amerikában az ily csalók a legszigorubban büntettetnek, itt a legsebbe polgári joggal ruháztassanak föl?“

Igy végzödött be a törvényjavaslat tárgyalása, s vele együtt az 1869—72-iki országgyölés munkálkodásainak utolsó fejezete. Az utolsó másodfél hónap nyomasztó impressiói alatt hallgatta végig a képviselöház úgy a bezáró trónbeszödet, mely a munkásság eredményeit szárazon registrálja, és a

törvényhozást arra hívja föl, hogy gondoskodjék oly intézkedésekről, melyek az alkotmányos tárgyalások sikerét biztosítják, — valamint Somssich Pálnak, az országgyűlés páratlan elnökének nagyszerű zárbeszédét is, mely tanulságosan elősorolta azon okokat, melyek a ház tanácskozmányait egy vagy más részben meddőségre kárhoztaták. Azonban, bár ezen legutolsó napok meddőségei, melyekért a felelősséget különben sem a többség viseli, az eloszlás percének magas ünnepiességét zavarták: az objectiv történetíró ítéletét a törvényhozás munkálatai iránt nem fogják módosítani.

Az elmúlt országgyűlés fényes helyet fog történetünkben elfoglalni; munkásságának elismerését és dicső epithetonát megelégedi ép úgy, mint megtalálták azt az ujjaalakító 1848-iki, a visszahelyező 1865/8-iki országgyűlések; és e jelző jellemezendi leghivebben azt, a mit tett az 1869—72-iki szervező országgyűlés.

TARTALOM.

	Lap.
I. Általános észrevételek	3
II. A fölrati vita	9
III. A birói hatalomról szóló törvény tárgyalása .	13
IV. Az 1868-iki zárszámadások fölülvizsgálata .	17
V. Az 1870-iki költségvetés tárgyalása	22
VI. Az államszámvévőszék felállítása	27
VII. A fővárosi közmunkákról s más közlekedési tárgyakról szóló törvények. — Lónyay pénzügy- minister nagy bucsubeszéde	31
VIII. A törvényhatóságok rendezése	37
IX. Az 1871. évi budgetvita	42
X. A községi törvény és a bírósági szervezés . .	48
XI. Az urbéri, vadászati s ipartörvény. A telepít- vényesek ügye	54
XII. A 30 milliónyi államkölcsön. A kormányelnöki változás. Az 1872-iki államköltségvetés s a bankügy tárgyalása	59
XIII. A választási törvény és az ellenzék	66

